

LOCUS

DE

CREATURI S.

A. LOCUS DE ANGELIS.

COLLEGE-DICTAAT VAN ONDERSCHIEDENE STUDENTEN.

NIET IN DEN HANDEL.

A. Kuiper

Exemplaar N° 195 afgegeven aan den Heer

Prof B B Warfield

L O C U S

DE

C R E A T U R I S.

A. LOCUS DE ANGELIS.

COLLEGE-DICTAAT VAN ONDERSCHIEDENE STUDENTEN.

NIET IN DEN HANDEL.

Exemplaar No _____ *afgegeven aan den Heer*

I N L E I D I N G.

Deze locus zal in de eerste plaats handelen over de engelen, maar zóó, dat er niet in behandeld wordt de val der engelen. Tot dusverre hadden de oudere dogmatische schrijvers geen afzonderlijken »Locus de Angelis«, maar vormde deze een onderdeel van den Locus de Creatione, en dan werd desniettemin onder deze § ook de val der engelen gebracht en de daemonologie en Satanologie besproken. Dit nu valt niet te verdedigen; de dogmatiek der Theologie is eene wetenschappelijke uiteenzetting van wat geopenbaard is aangaande God; logisch hoort derhalve eerst over het Wezen Gods en zijn inwendig werk; dan over zijn uitwendig werk, vervolgens over zijn creaturen en eindelijk over de zonde gehandeld.

In dezen Locus de Creaturis wordt nu gehandeld: 1ste over de engelen; 2de over de menschen; 3de over de dieren; 4de over de stoffelijke wereld.

De Locus de Angelis is dan een locus, die nog van geen angeli mali weet; de Locus de Homine handelt over den mensch in statu recto; de Locus de Creaturis Materialibus bespreekt de redelooze natuur, zooals God haar schiep. Daarna volgt eerst de Locus de Providentia.

§ 1. De nomine.

Angeli apud Hebraeos dicuntur מְלַאכִים (Chald. עִרִין) Graece ἄγγελοι, generalius quoque רוחות et πνεύματα.

Ἄγγελος et מְלַאךְ in Sacro Codice non tamen semper angelos indicunt, sed sumuntur etiam:

1^e sensu nuntii, 2^e pro Messia, 3^e pro prophetis, 4^e pro ecclesiae praefecto.

מְלַאךְ is gevormd van לָאךְ, een stam, die in 't Hebreuwsch niet voorkomt, maar nog over is in het Aethiopisch en Arabisch. In het Aeth. beteekent »laak« mittere en in het Arabisch is olāka in de IVe conf., evenzoo mittere, van welk w. w. dan ook in 't Arab. Malakoen afgeleid is, dat bode beteekent. In de Chald. stukken, vooral bij Daniël, vinden wij eenvoudig עִרִין, meervoud van עִיר, afgeleid van עוּר, dat beteekent: wakker zijn, waken; daarom is het in de Statenvertaling overgezet door »wachten.« Cf. Dan. 4 : 10, 14, 20. Door sommigen is beweerd, dat de עִרִין de drie personen in de Heilige Drieëenheid waren, eene meening, die moet prijs gegeven, omdat nevens den Oude van dagen (Dan. 7 : 13), de naam waarmee God wordt aangeduid, de עִרִין genoemd worden en deze dus niet God zelf kunnen zijn. De namen πνεύμα en רוחות, die ook aan de engelen gegeven worden, duiden op een verschil in beteekenis; מְלַאךְ en ἄγγελος zijn relatieve, ambtelijke namen, waarin hun beroep wordt uitgedrukt; πνεύμα en רוח daarentegen drukken hun wezen uit, n.l. dat zij essentiae spirituales zijn. Toch vallen deze begrippen ook weer uiteen, wijl πνεῦν is »emittere spiritum« en רוח het doen uitgaan van den adem, van de ziel(?).

Ἄγγελος en מְלַאךְ worden ook genomen in andere beteekenissen en wel in 4^{der} lei:

1^e bode b.v. Job 1 : 14 en Lukas 7 : 24,

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

2^e Messias; *tunc quidem verbum מְלֹאךְ scribitur sive simpliciter, sive cum adjunctione triplici modo.*

a. מְלֹאךְ פָּנִים komt voor Jesaja 63 : 9.

b. מְלֹאךְ בְּרִית » » Maleachi 3 : 1.

c. מְלֹאךְ יְהוָה » » Genesis 16 : 7; (dat hier de Messias bedoeld wordt, blijkt 1^e uit Gen. 16 : 10; een engel kan geen zaad scheppen of vermenigvuldigen; zie voorts vers 13; 2^e uit Gen. 48 : 16; si hunc versum jungas praecedenti, videbimus הַמְלֹאךְ appositionem esse nominis Dei; translatio igitur est: Benedicat Dominus, coramquo Patres mei ambulaverunt, Deus qui nutrivit me et Nuntius qui liberavit me etc.; 3^e uit Act. 7 : 30 coll. Ex. 3 : 2, 4. — Ex. 23 : 20.

3^e Profeet, komt voor Haggai 1 : 13; Mal. 3 : 1.

4^e Praefectus Ecclesiae Apoc. 1 : 20.

De engelen heeten verder in de H. S. ook:

אֱלֹהִים verg. Ps. 97 : 7, en meer nog:

בְּנֵי אֱלֹהִים cf. Job 1 : 6 en 2 : 1.

Verder ook collectieve namen als:

צְבָאוֹת en מַחְנֵים, στρατεύματα en στρατιά.

מַחְנֵים komt voor Gen. 32 : 2, 3.

צְבָאוֹת in Gen. 2 : 1 en 1 Kon. 22 : 19.

Vooral in de uitdrukking יְהוָה צְבָאוֹת, de Heere der heirscharen.

In 't N. T. vindt men dan:

στράτευμα in Apoc. 19 : 14.

στρατιά in Lucas 2 : 3.

Verder worden de engelen ook genoemd:

1^e חֵיל en גְּבֻרֵי כַח, Ps. 103 : 20, 21.

2^e רֶבֶב en קְרוּשִׁים, Job 5 : 1; I Thess. 3 : 13.

Anderen beweren, dat onder die »heiligen« te verstaan zijn, zij die ons reeds zijn voorgegaan naar den hemel, welke meening echter minder te approbeeren valt.

§ 2. De existentia Angelorum.

De Angelorum existentia extra Scripturae limitem, nil certius judicari potest, quamvis negari nequit apud ethnicos quoque de angelorum existentia existisse famam, quae partim revelationi e paradizo traditae, partim apparitionibus ad primaevos, partim daemonum actionibus tribui potest, nullus tamen fide dignus nuntius de Angelorum oeconomia ad nos pervenit nisi per Sacrum Codicem. Etiam inter eos autem, qui e Sacro Codice doctrinam de Angelis hauriendam esse concedunt, sunt tamen, qui aut ad Sadducaeorum exemplum angelos nil nisi apparitiones, meras cogitationes sive vires naturae fuisse, perhibent; aut e Persarum mythologia nonnisi tempore exilii Babylonici populum Israël's suam de angelis doctrinam accepisse docent. — Adeoque contendunt Jesum ut et Apostolos via tantum accommodationis hac angelorum phantasia usos esse.

1ste Vraag: Kan men het bestaan der engelen bewijzen buiten de Schrift om?

Antwoord: Buiten de Schrift om zijn er twee soorten van bewijsvoering:

a. de speculatieve bewijsvoering uit het denken.

b. de empirische bewijsvoering uit de geschiedenis der volken.

A. Bij het opkomen der Rationalisten is door hen beweerd, dat men buiten de Schrift om, alles kon bewijzen; zoo ook zeide de school van Wolf: »God heeft geschapen de tegenstelling tusschen vleesch en geest. Die twee laten drie permutaties toe:

1^e òf eene creatuur, dat niets dan vleesch is.

2^e » » » » » » geest »

3^e » » » » vleesch en geest »

De creaturen, die uit niets dan vleesch bestaan, zijn de dieren; die uit vleesch en geest bestaan de menschen; derhalve moeten er ook creaturen bestaan, die niets dan geest zijn. Deze bewijsvoering houdt geen steek; alle mogelijkheden zijn niet in 't leven geroepen. Men zou dan ook aldus kunnen redeneeren: men kan òf op 't land loopen òf in 't water zwemmen

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

of in de lucht vliegen; er moeten dus van elk dezer soorten wezens gevonden worden; het eerste is de mensch, het tweede de visschen, maar het derde bestaat niet, omdat de vogels niet alleen vliegen, maar zich ook op 't land voortbewegen. Dergelijke redenaties zijn merae hallucinationes et speculationes. Kant heeft deze bewijsvoering vernietigd; hij toonde aan dat ons denken beperkt is en derhalve een bescheidener plaats moet innemen. En wat Kant leerde aan de Rationalisten, wist elk kind Gods reeds uit de H. S.

B. Voor het historisch bewijs is meer te zeggen. Men kan uit de geschiedenis der heidenen tot op een zekere hoogte concludeeren tot het bestaan der engelen. Men vindt n.l. niet alleen bij Israël, maar ook bij de heidensche volkeren een reeks verschijnselen, die niet aan menschen kunnen worden toegeschreven; die een x in de wereld plaatsen en heenduiden op eene mystische macht, die in de wereld inwerkt. De Sphinx is een symbool om die gedachte uit te drukken. De verschillende terreinen, waarop deze macht gewerkt heeft, zijn:

1^e de mantiek of de orakelen;

2^e het mermerisme, een reeks van verschijnselen gelijk aan onze biologie, magnetisme, clairvoyance;

3^e de godenverschijnselen in de mythologie, waarbij subsidair de heroëneer komt;

4^e de waarzeggerijen, dooden- en duivelbezweeringen, slangenbezweerders, vogelwicheluurs en verder alle plechtigheden om door omina te weten, wat in den sluier der toekomst verhuld ligt;

5^e de openbaringen van de daemonische, duivelsche en Satanische machten.

Deze verschijnselen zijn zoo algemeen bij alle volkeren, dat zij uit louter verbeelding niet te verklaren zijn. De behoefte aan bezweeringen en de behoefte om door het exorcisme de daemoneen uit te bannen, toont, dat de openbaring der gevallen engelen bij de heidenen veel machtiger was dan in Israël en gedurende den tijd van het Christendom. Eerst in den laatsten tijd, nu het geloof weer afneemt, komt in het spiritisme en magnetisme deze openbaring der geestenwereld weer sterker terug.

De bovengenoemde verschijnselen treffen wij niet alleen aan bij de minder beschaafde volkeren — want dan bewezen zij minder — maar ook bij de meest gecultiveerde als de Romeinen en Grieken; zij leefden voort in de middeleeuwen in den vorm van spoken, weerwolven, kabouters enz., waaruit blijkt, dat ook in de Germaansche volkerenwereld, die macht uit de geheimzinnige wereld zich heeft getoond. Terwijl ten slotte de Sata-

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

nologie heeft aangetoond, dat zij die het bestaan dezer dingen absoluut loochenden, langs rationalistischen weg er toe moesten komen ook het bestaan van Satan en van de engelen te ontkennen en eindelijk ook de onsterfelijkheid der ziel prijs te geven.

2^e Vraag: Hoe komt deze geestenleer in de Heidenwereld bekend?

Antwoord: Op drieërlei wijze.

a. Omdat de Paradijsverlevering, en het staan van de Cherubim aan den ingang van Eden allen bekend was.

b. Door de engelenopenbaringen aan de primacvi. Een tijd lang is de stam van het menschelijk geslacht saam blijven wonen en eerst daarna zijn zij verspreid; Noach en zijne drie zonen vormden hierbij een aanknoopingspunt met de antediluviaansche wereld, en door hen zullen deze openbaringen zeker in de heugenis aller volkeren zijn overgegaan.

c. Toch is de machtige uitbreiding van dit verschijnsel voornamelijk te danken aan de voortdurende inwerking der daemonische machten in de menschenwereld. Het steunt dus ook op *actiones e mundo mystico*.

Toch zijn deze feiten en berichten op zich zelf ongenoegzaam om een duidelijke en zekere kennis aangaande de engelenwereld te bezitten, omdat en de traditiones in den loop der tijden zeer bedorren zijn en de *actiones mysticae* niet kunnen doorgrond worden. De Perzische en Bijbelsche angelologie verschillen dan ook veel. De Perzische wijsgeeren leeren, dat de engelen oorspronkelijk slechte of oorspronkelijk goede wezens waren, terwijl de H. S. spreekt van een val der engelen.

Het standpunt, dat wij tegenover deze quaestie moeten innemen is: wij weten iets van de engelen of wij weten er niets van. Weten wij er iets van, dan moeten de engelen of God zelf het ons geopenbaard hebben. De vraag of de berichten in de H. S. dienaangaande geloof verdienen hoort thuis in den locus de *Sarra Scriptura*. Wie de H. S. niet aanneemt als *principium cognitionis Dei*, weet ook van de engelen niets.

3de Vraag: Welk verloop had deze leer in de Kerk?

Antwoord: Er zijn reeds ten tijde van Jezus mannen geweest, die beweerden, dat er geen engelen bestonden, n.l. de Sadduceën (Hand. 23 : 8. 9). De Sadduceën namen alleen de Pentateuch, niet de Psalmen en Profeten aan (waarop in de quaestie met Welhausen en de moderne critiek wèl dient getet. Maar ook in de Pentateuch komen immers engelencerschijsningen voor (b.v. Genes. 32 : 2, 3)? Zij verklaarden dit, of door te zeggen, dat God die geesten tijdelijk schiep en dat zij dan weer evanescebant in vacuum, of door te leeren, dat zij waren merae

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

cogitationes of vel vires naturae. Wat onder het laatste verstaan wordt, kunnen wij duidelijk zien uit Joh. 5 : 4; had men hier te doen met een onderaardsche gisting en daardoor ontstane opborreling van het water, dan was dit verschijnsel niet een machtsbetooning van engelen, maar een werking der natuur, een *vires naturae*. Zoo maakten de Sadduceën alle natuurkrachten tot engelen en zeiden, dat deswege de winden *πνεύματα* geheeten werden. Toch bestond, zooals wij reeds zagen, hierover geen eenstemmigheid onder de Sadduceën; enkelen meenden dat de engelen tijdelijke apparitiones waren. Voor dit gevoelen pleitte tweërlei:

a. 't Ging moeilijk om in gevallen als de engelenverschijningen aan Hagar en Jakob van *vires naturae* te spreken; vooral echter

b. de Theophanie, d.w.z. het feit, dat de Messias door Israël herhaaldelijk gezien was in menschen- of engelengestalte. Immers dit feit constateert, dat God tijdelijk zulk een engelengestalte scheppen kan. Hiertegen dient echter opgemerkt, dat bij gewone engelenverschijningen de engelen nooit verklaren **אלהים** te zijn, terwijl bij de Theophanieën in *angelorum forma* dit steeds het geval is.

De opinies der Sadduceën zijn in de Christelijke Kerk het eerst weder opgekomen door enkele Scholastieken, in den strijd tusschen de Nominalisten en Realisten. Deze strijd liep over de vraag of de algemeene ideeën vooraf gingen aan de bijzondere verschijnselen en bestonden buiten hen of in hen, m. a. w. of een boom bestond voor er nog een eik, beuk enz. was. De realisten leerden, dat het laatste wel zoo was, en vonden een sterk aanhechtingspunt in de Sadduceën, daar zij op deze wijze de engelen voor *cogitationes* verklaarden.

In Des Cartes of Cartesius, die in het denken het uitgangspunt aller dingen zocht, is deze leer weder opgestaan. Enkele geref. theologen zijn door hem meegesleept als Wittich en Burmann en Heidanus.

In onze eeuw openbaart zich hetzelfde streven bij de ethische richting. Het eerst is dit geschied door Martensen, in zijn eigen dogmatick, die op pag. 118 (Duitsche uitgave van 1868) zegt: »Men kan er niet van tusschen, de engelenwereld ook onder de ideeënwereld te brengen«. Nog verder is deze gedachte ontwikkeld door lie. Böhmer in zijn artikel in de Real-Encyclopaedie van Herzog; hij ontwikkelt daarin de gedachte, dat de engelen niet anders zijn, dan voorbijgaande indrukken van het Gods bewustzijn. Deze geheele richting is er op uit het bestaan der engelen op te heffen.

De quaestie staat n.l. zoo: stel ik, dat ik tusschen God en den mensch

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

niets heb dan een vacuum, dan moet ik ook de engelen òf bij God òf bij den mensch thuis brengen. De Grieksche wereldbeschouwing deed in haar heroëneer en in hare metamorphosen het laatste; de Sadduceën het eerste, door de werkingen der engelen in het Goddelijk wezen te subsumeeren en ze te verklaren als een zekere soort trillingen, die God te voorschijn roept:

òf in de wereld der natuur,
 òf » » » van het denken,
 òf » » » » het gemoed.

Naar gelang men dit gelooft, noemt men de engelen dan:

òf natuurkrachten, *vires naturae*,
 òf cogitationes, ideeën,
 òf religieuse verschijningen.

Neemt men het laatste aan, plaatst men zich op het terrein van »das fromme Bewustsein«, dan zijn de engelen niets geweest dan openbaringen, verschijningen van God zelf. God heeft zich aan dezen of genen geopenbaard; dit geschiedde zóó, dat hij den indruk ontving een engel gezien te hebben. Eerst stelde men dat nog voor, alsof er waarlijk een daad Gods geschied was en dat wel op tweërlei wijze: 1^e dat God een creatuur in 't leven riep en objectief iets aan den mensch getoond had; 2^e meer subjectief dat God de oogen en ooren bewerkt had, zoodat zij meenden een engel gezien en zijn stem gehoord te hebben. Eindelijk neemt men ook deze subjectieve wonderwerking weg en worden de engelenverschijningen eenvoudig producten van »das fromme Gottesbewustsein«. En ten slotte wordt dat vrome bewustzijn veranderd in een zeer bijgeloovige verbeelding en daarmee het laatste overblijfsel van een engelen-existentie vernietigd.

Dit laatste is niet anders dan een philosophisch proces van de school van Fichte. Deze leerde n.l. er bestaat een wereld buiten ons, d. i. het object; en ook wij zelf bestaan, d. i. het subject. Het subject kan ik ook »das Ich« noemen en het object »das Nicht-Ich«. Wanneer men nu das Nicht-Ich eenvoudig als het product van het Ich beschouwt, dan heeft men de diepe zonde van het Fichtiaansche stelsel. Hetgeen de predikanten aanleiding gegeven heeft om de gemeente voor deze leer te winnen, is de verwarring tusschen Theophanicën en engelenverschijningen. Derhalve moet tusschen beide wel onderscheiden worden. Wij vinden n.l. in de H. S. bepaalde engelenverschijningen, waarvan ons met zoovele woorden wordt meegedeeld, dat het verschijningen waren van God, b.v. bij Manoach, Haagar, Abraham, Mozes in het braambosch etc. Bij

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Manoach, Simons vader, lezen wij zelfs, dat de engelengedaante in rook opging en verdween. Maar juist omdat de H. S. onderscheid tusschen deze beide maakt, moeten ook wij alleen die verschijningen als Theophaniën aannemen, waaraan de H. S. dit zelf verklaart. En juist hierin steekt het bedrog, de misleiding der gemeente, dat men de Schrift zelf gebruikt om aan de Schrift afbreuk aan te doen; en wel door aan de bepaalde Theophaniën argumenten te ontleenen, om te bewijzen dat, waar zij alleen van engelenverschijningen spreekt, hiermede eveneens Gods-openbaringen zijn bedoeld.

Ook David Jorissen en de enthousiasthici en mystici loochenen het bestaan van engelen. Dat is natuurlijk. Een engel is iets objectiefs buiten ons bestaande. De mystici loochenen alles wat buiten hen bestaat en kennen geen andere werking, dan die van den H. G. op het gemoed. De meeste mystici bleven daarbij niet staan, maar leerden, dat men zelf in God inging en zoo vereenzelvigden zij dus God en het menschelijk bewustzijn. Van zelf vallen dan de engelenverschijningen weg, omdat deze onmiddellijke werking van God onderscheppen.

De Rationalisten zelden: De engelenteer in de H. S. is niet door God geopenbaard, maar door de latere Joden van de Perzen overgenomen. — De Perzen hebben inderdaad in de Zend-Avesta een engelenteer. Volgens hen is er eerst geweest een Dserrane Akarene, de grenzenlooze, ongeschapen tijd, en is daaruit voortgekomen Ormuzd en Ahriman, die voortdurend strijd voeren en elk een leger ondergeordende geesten onder hun bevel hebben; Ormuzd de Amschadspans, Ahriman de Dewes. De Rationalisten beweren, dat deze Perzische engelenteer door de Joden in Babylonië onder Cyrus is overgenomen, en dat zij daarnaar hunne ἀγγέλων en δαίμονια »gebildet« hebben, en halen voor deze stelling als bewijs aan, »dat de Engelenleer pas in het N. T. ontwikkeld en uitroerig voorkomt en in de boeken van het O. T., vóór de ballingschap geschreven, van bepaalde engelen eigenlijk geen sprake is«. En wat het feit betreft, dat Jezus ook meer dan eens over goede en booze engelen sprak, dat zoeken zij te verklaren door te zeggen: »Hij deed dit accomodationis causa«. De jongere ethische school, gerepresenteerd door Prof. Chantepie de la Saussaye, gaat dien zelfden weg op; zij was oorspr. niet rationalistisch, maar zij wilde langs verstandelijken weg de daemonologie in de H. S. verklaren en zoo kwam zij op het Rationalisme uit.

Wat is nu van zulk beweren te denken? Het volgende. De leer der Amschadspans en Dewes is bij de Perzen eerst laat opgekomen; de tegenstelling tusschen Ahriman en Ormuzd daarentegen overoud en

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

bij alle bergvolken van het Oosten en de Ariërs algemeen bekend. Zaratusthra heeft aan deze physische voorstelling slechts eene ethische beteekenis gegeven; en deze latere ontwikkeling is bij de Arische volkeren pas ontstaan omstreeks 600 v. Chr., in een tijd, toen de Joden reeds uit de ballingschap waren weergekeerd. Hoe kan men nu aannemen, dat zulk een pas ontstane leer terstond door de Joden in Palestina zou zijn overgenomen en gedurende langen tijd de Joodsche leer zou hebben beheerscht? Dat de Perzen van alle heidenen de zuiverste angelologie hadden, valt niet te verwonderen, omdat zij woonden op de plaats, waar vroeger het Paradijs geweest is en de overlevering tusschen de bergen langer stand houdt, dan in de vlakte. Al het voorafgaande leidt er ons dus eerder toe te zeggen: Zaratusthru heeft zijne angelologie van de Joodsche Rabbijnen overgenomen.

Ook de accomodatietheorie gaat niet op. Ook in gevallen, waar het volksgeloof er geen aanleiding toe gaf, vinden wij op Jezus' lippen proprio motu herhaalde malen melding van engelen gemaakt. Cf. Matth. 11 : 10; 13 : 39; 16 : 27; 18 : 10; 24 : 36; 25 : 31. Ook in het »onze Vader«, omdat *εὐχα* gebezigd wordt van het rukken uit den muil van een levend wezen, van een verslindend dier. De vertaling »van het booze« deugt dus niet. Voorts blijkt uit het N. T. ten duidelijkste, dat engelen worden beschouwd als noodzakelijk ter verklaring van sommige feiten en gebeurtenissen bijc. in Bethlehem, bij de verzoeking in de woestijn, in Gethsemané, bij de opstanding en bij de hemelvaart, cf. Matth. 4 : 11; Luk. 22 : 43. Denk verder aan hetgeen den Apostelen wedervaren is, Hand. 10 : 22; 11 : 13; 12 : 7 en 9; 27 : 23 enz.; terwijl zij zelf bovendien in hun brieven voortdurend over de engelen spreken, Rom. 8 : 38; I Tim. 3 : 16; II Thess. 1 : 7; I Petr. 3 : 22.

De voorstelling alsof de engelenleer in het O. T. niet die plaats zou innemen, die zij heeft in het N. T., is onjuist. De engelen komen voor in Genesis, Exodus, Numeri, Richteren, Samuël, Koningen, Kronieken, Job, Prediker, de Psalmen, Jesaja, Daniël, Hoséa, Zacharia en Maleachi. Ook komt telkens de uitdrukking »Jehova Zebaoth« voor. De engelen worden ook wagenen, *רָכָב*, en heiligen, *קְדוֹשִׁים*, genoemd, cf. Job 5 : 1 en Thess. 3 : 13 (hoewel anderen op de laatste plaats aan de uitverkoren gemeente denken), terwijl de Cherubim ook »wielen« of »raderen« heeten. Hiermede is niet ontkend, dat de engelen in het N. T. meer op den voorgrond treden; dit komt hiervandaan, dat bij Jezus' komst op aarde, de engelen zich meer om Hem concentreerden. Verder leert de H. S. dat

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek.)

de engelenwereld zich eerst bij de parousie des Heeren weer in haar volheid openbaren zal. Er is dus een progres in de Engelenverschijningen. De leer omtrent de engelen wordt ook daar gevonden in de II, S. waar dogmatische mededeelingen door de apostelen gegeven worden, en dus aan accomodatie niet te denken valt, Rom. 8 : 38; I Tim. 3 : 16; Hebr. 1; 1 Petr. 3 : 22 etc.

Schleiermacher oordeelt over deze quæstie aldus: Ob engel sind, dürfe auf unsere Handlungsweise keinen Einfluss haben und Offenbarungen ihres Daseins sind jetzt nicht mehr zu erwarten.

Sterker nog Schenkel: Es fehlen alle Gewissensgründe für ihre Naturgeschichtliche Realität.

Lipsius en Biederman ontkennen het bestaan der engelen geheel.

Hoe valt het te verklaren, dat al deze mannen het bestaan van engelen betwisten? Antwoord: als ik eenmaal met Schleiermacher de kennis aangaande God niet put uit de objectieve openbaring maar uit »das fromme Gottesbewusstsein«, dan spreekt het van zelf dat dat vrome geloofsbewustzijn ons omtrent de engelen niets leeren kan, daar zij andere geesten hebben dan wij. Elke school, die de Fichtiaansche Ichheit als uitgangspunt accepteert, moet derhalve eindigen met het engelenbestaan te loochenen. En in dit punt kan men dan ook het helderst het onderscheid zien tusschen de ethische en orthodoxe richting.

Franck, een luthersch theoloog, maar naar ethischen trant, neemt in zijn »Entwicklung des Principis des Werdens« nog het engelenbestaan aan, maar zegt dat zij een appendix van den mensch zijn en om den mensch bestaan. Dit propter hominem van Franck staat lijfrecht tegenover het propter Deum omnia!

§ 3. De natura angelorum.

Sunt angeli inter creaturas finitas entes spirituales, ἄσπαστοι; τρυματιστάι, omni palpabili forma destituti, intellectu, voluntate et potentia praediti, quos creavit Deus, ut laudes Eius extollerent, coeli exercitum formarent, exsequerentur Eius mandata et saluti electorum sive Ecclesiae inservirent.

I. De engelen zijn creaturae. De Christelijke Kerk heeft hierop steeds den nadruk gelegd, quod angeli creati sunt; en wel omdat uit de engelenwereld waarschijnlijk oorspr. het polytheïsme ontstaan is, en men vreesde voor terugkeer naar het polytheïsme. In de Roomsche Kerk, waar een engel en een heilige volkomen gelijk geacht worden, heeft men door de engelenaanbidding feitelijk het polytheïsme teruggekregen, en waar het polytheïsme komt brengt het altijd denzelfden kanker mee, dat het den geest innerlijk verdeelt en de energie van het volk breekt. Daarom hebben de Kerkvaders en de Hervormers steeds op den voorgrond gesteld, dat de engelen creaturen zijn. Zij beriepen zich hierbij op:

a. Psalm 104 : 4. De overgese van dit vers heeft veel strijd uitgelokt; de tegenstanders beweerden altijd, dat מְרַאֲפֵי praedicaat is en dat רוחות moet vertaald door »ventus« etc. (die de winden gebruikt als boden en den bliksem als zijne dienaren) zoodat hier van geen engelen sprake zou zijn.

Exegetisch bestaan tegen deze opvatting drie bezwaren;

1ste grammatisch, omdat alsdan de volgorde der woorden al zeer wonderbaar zou zijn en dat indien אֵשׁ לְהִט geen praedicaat is, onverklaarbaar is, waarom er staat מְשַׁרְתֵּי en niet מְשָׁרְתוּ.

2de dat in vers 4 de winden reeds genoemd zijn.

3de dat de Psalmist eerst noemt den hemel met zijne elementen daarna de aarde en hare elementen, waarop in vers 17 hare bewoners volgen, de menschen en dieren. De parallel wordt dus bewaard als wij in vers 4 vertalen: »engelen« want dan krijgt men deze volgorde:

Hemel, elementen, bewoners.

Aarde, elementen, bewoners.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Wat voor ons echter alles afdoet, is dat Paulus in Hebr. 1 : 7 een door den H. G. gewaarmerkte overzetting geeft; en daar onbetwistbaar van engelen sprake is. Men mist derhalve het recht, als men de inspiratie der H. S. gelooft, op deze plaats aan natuurkrachten te denken.

b. Ps. 148 : 5 vergeleken met vers 2.

c. Gen. 2 : 1 waar staat צְבָאִים en niet צְבָאָה.

d. Ex. 20 : 11 waar כִּם slaat op al het voorafgaande.

e. Apoc. 19 : 10 waar de engel de aanbidding van Johannes afwijst.

f. Verder op de feiten, dat aan den mensch het oordeel over de engelen gegeven is, niet omgekeerd cf. I Cor. 6 : 3, wat dus uitsluit, dat zij ongeschapen wezens zouden zijn. En op Ps. 8 : 6 waar gezegd wordt, dat het verschil tusschen mensch en engel klein is, wat van een geschapen en ongeschapen wezen niet zou kunnen beweerd worden.

De vraag doet zich van zelf voor: wanneer de engelen dan geschapen zijn? Stellig bericht daaromtrent vinden wij in Gods Woord niet. Zij die kettersche paden zijn opgelopen (als Origines, Socinus, Arminius en de Remonstranten), beweerden voor het בְּרֵאשִׁית van Gen. 1 : 1. Zij leerden dit, om daardoor aan de waarachtige Godheid van Christus afbreuk te doen. Immers door de engelen terug te brengen achter het »Bereschit«, maakte men van de engelen een soort tusschemwezens tusschen God en de Schepping — gelijk wij zagen was dit steeds het streven der Gnostieken en van het Pantheïsme — en hief men dus het absolute onderscheid tusschen Creator en creaturen op; men legde aldus bruggen van metaphysischen aard en maakte de verzoening door het bloed van Christus onnoodig. Men beriep zich op Job 38 : 7. Hier, zeide men, wordt gesproken van »vóór de Schepping«. Antwoord: Hier wordt gesproken van de Schepping der wereld, vermeld in Gen. 1 : 1 en Gen. 2 : 2. Hieruit volgt dus, dat de engelen niet kunnen geschapen zijn op een der Scheppingsdagen, maar daaruit volgt nog niet, dat zij niet geschapen zijn וְ אֲנִי. De Christel. Kerk neemt aan, dat zij geschapen zijn tegelijk met den hemel; hen achter de אֲנִי terug te brengen, leidt er toe om hen buiten den tijd en dus in het aeteruum te brengen.

II. De engelen zijn creaturae finitae. Zij, die gelijk de Scholastieken en Gnostieken, de engelen als merae cogitationes of vires naturae beschouwden, schreven hun ook omnipraesentia toe. De Christelijke Kerk heeft steeds geleerd, dat de engelen een ubi hebben, maar illocalitas

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

m. a. w. men kan van een engel zeggen, hij is dáúr en hij is dáúr niet (ubi tegenover alibi). Gewoonlijk is ubi sum = occupo locum; sed angelus numquam occupat locum et propterea angelo tribuitur illocalitas. Tamen non est ubivis, ut Deus, quia de angelo dici potest: hic est et illic non est. Hoe kan dit? Het licht geeft er ons een denkbeeld van; het licht is wel degelijk op een plaats, tamen numquam occupat locum; adstrictum est loco, locum non occupat. Zoo is het ook met deze geestelijke wezens, die zich kunnen uitbreiden en terugtrekken, maar nochtans geen plaats innemen. Daarom kunnen duizende engelen zich op één plaats bevinden (Luc. 8 : 30). Evenals waar één lichtstraal is, er zich ook duizende kunnen bevinden. Gelijk nu ook het licht bijna geen tijd noodig heeft om zich te verplaatsen, zoo ook heeft een engel in 't geheel geen tijd noodig om eene transpositio e loco ad locum te bewerkstelligen.

III. Het karakter der engelen bestaat daarin dat zij entes zijn en een ὑπόστασις bezitten, d. w. z. dat de accidentia bij het wezen bijkomen. Met ὑπόστασις wordt derhalve bedoeld id quod substitit demptis accidentibus. In elk wezen vindt men n.l. eene essentia en accidentia; het wezen van een boom is de boom zelf; of hij bruin, zwart of wit is, zijn accidentia. De Ens is dus eene substantie, die in zich zelf bestaat. Hoe kunnen wij dit bij den engel aantoonen? Men kan zeggen, dat redelijke wezens eene ὑπόστασις hebben, wanneer zij uit hun eigen ik een werking naar buiten kunnen openbaren; wanneer een wezen, kan bidden, gelooven, liegen, zondigen enz. dan heeft het ook eene substantie in zich zelf; en dit leert ons de H. S. uangaande de engelen, b.v. Luc. 15 : 10 dat zij zich verheugen over de bekeering der zondaren; Hebr. 1 : 6 dat zij aanbidden; I Petrus 1 : 12 dat zij een θυμός hebben; Joh. 8 : 44 dat Satan in de waarheid niet is gebleven; Jac. 2 : 19 dat de daemonen gelooven en sidderen; I Joh. 3 : 8 dat zij zondigen; I Kon. 22 : 22 dat onder hen leugengeesten zijn.

Op het terrein der H. S. weet men meer van de gevallen, dan van de goede engelen af; toch veroorlooft ons dit van het wezen der duivelen op dat der engelen in 't algemeen te concludeeren; immers door den val is het wezen niet veranderd.

IV. De engelen zijn entes spirituales; de H. S. onderscheidt tusschen ὑπόστασις σωματικάι en πνευματικάι; de eerste hebben vleesch en bloed, de laatste niet. Cf. Jes. 31 : 3 en Joh. 4 : 24. De anthropologie leert ons dit onderscheid nader kennen; en door de Scheppling, waarbij eerst het lichaam geschapen werd, daarna de geest; en bij het sterven (πνεύμα δίδου) waarbij deze verbinding losgemaakt en de ziel van het

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

σώμα gescheiden wordt. Ook wij hebben dus een πνεῦμα maar met een somatisch substraat, terwijl dit bij de engelen ontbreekt. Dat dit mogelijk is zien wij bij God; immers πνεῦμα ὁ Θεός.

V. Deze entes zijn »corporibus destituti«; dit leert ons Jezus, Luc. 24 : 39. De tegenwerping, dat de discipelen hier niet aan een πνεῦμα maar aan een φάντασμα (evenals toen Jezus wandelde op de zee) dachten, houdt geen steek, omdat een spook zijn origine heeft in het weerverschijnen van een doode. Verder Luc. 20 : 35, 36. — Sommigen hebben gemeend, dat men den engelen wel geen lichaam kan toekennen als het onze, maar wel een sijn aetherisch lichaam. Dan zijn echter slechts twee dingen mogelijk:

ὃf dat lichaam heeft de eigenschappen van onze gewone lichamen, en dat is ondenkbaar.

ὃf het is genere distinctum van wat wij op aarde een σώμα noemen, en verdient dan ook dien naam niet.

Onder hen, die nog tegenwoordig zulk een aetherisch lichaam aan de engelen toeschrijven, noemen wij o. a. Hofmann, Rübiger enz.

Sommigen meenen, dat de menschelijke ziel een soort stüidum is, en dat zoo ook de πνεύματα of geesten eigenl. stüida zouden zijn. Deze bewering dient echter alleen om het verschil tusschen πνεῦμα en σώμα op te heffen, een verschil, dat de H. S. ten zeerste handhaaft. Paulus rekent Col. 1 : 16 de engelen tot de onzientlijke dingen en bestempelt ze als θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί en ἐξουσίαι. Zie verder Efeze 1. De erkenenis, dat de engelen entes incorporeae zijn, is lang niet altijd in de Kerk verdedigd. De Grieksche Kerk en daaronder de beste patres hebben integendeel het corporeel optreden der engelen aangenomen, b.v. in het concilie van Nicaea van 787. Eerst in 1215 heeft het Lateruaansche concilie de incorporeitas weer gehuldigd. Het gevoelen van het concilie van Nicaea rustte op de volgende gronden:

1ste een valsche exegeze van Gen. 6 : 2, waar zij onder de האַלְהִים בְּנֵי de engelen verstonden, in plaats van het goede uit Seth gesproken geslacht. Liefde tot eene vrouw, sluit natuurlijk in zich het hebben van een lichaam.

2de op I Cor. 11 : 10, waaruit zij afseilden, dat de engelen van boven af op de vrouwen moeten zien.

3de op de verklaring van Paulus in I Cor. 13 : 1, dat er γλώσσα ἀγγέλων zijn; immers, indien er verschillende groepen van engelen zijn met afzonderlijke talen, dan moeten zij ook een mond hebben om te spreken.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

De H. S. daarentegen ontkent op vele plaatsen het corporeele bestaan van een engel. De vraag, of een πνεύμα een aetherisch fluïdum is, dan wel of het geheel onwaarneembaar of gedeeltelijk waarneembaar is, doet hier niets ter zake. Ook de verschijningen der Engelen in verschillende lichamelijke vormen als slang, cherubim met vliegelen, wagenen en paarden, en krijgsman, bewijzen niet, dat zij een lichaam hebben, dat deze vormen het somatisch substraat van hun πνεύμα zijn, maar alleen dat zij tijdelijk deze vormen hebben aangenomen. Waar een engel verschijnt, heeft niets anders plaats, dan dat God evenals bij Adam een σώμα schept, maar zonder ziel. Dit blijkt ook daaruit, dat de duivelen nooit in eigen lichaam verschijnen — want dan zou God het moeten scheppen — maar in een slang of in een reeds bestaanden persoon. Zoo voeren de duivelen uit den bezetene bij het meer van Genesareth in de zwijnen. De volle incarnatie van den duivel zal dan eerst plaats hebben, wanneer die verschrikkelijke mensch zal gekomen zijn, die Paulus »den mensch der zonde« noemt.

VI. De engelen hebben intellectueele vermogens; als entes hebben zij een wils-, verstands- en gevoelsleren, en de macht om naar buiten te werken. Gevoel in den zin van iets wat door middel der zintuigen tot den geest komt hebben zij niet, maar wel kennen zij het gevoelsleven der ziel; drift, toorn, haat, blijdschap enz. Cf. Apoc. 12 : 12 en Gen. 3 : 15 enz. Verder zijn zij ook een intellectueel leven deelachtig. Cf. Marc. 13 : 32, waar aan de engelen een weten, hoewel negatief, wordt toegeschreven. Van welken aard dit wetensvermogen is, leeren wij uit I Tim. 3 : 16 en Ef. 3 : 10; het is n.l. een weten, dat voor vermeerdering vatbaar is. Verder onderwijst de H. S. dat dit intellect. vermogen der engelen vehikel kan zijn voor het overbrengen der kennis Gods aan menschen, Apoc. 1 : 1; dat dit wetensvermogen grooter is, dan het onze, Marc. 13 : 32; Matth. 24 : 36; II Sam. 19 : 28; dat het desnietteenstaande geenszins onbeperkt is en zelfs van menschen toevoeging kan ontvangen en ten laatste dat zij het innerlijke van den mensch niet kennen, I Cor. 2 : 11 en Matth. 8 : 29.

Intusschen is de geaardheid van dit »kennen« anders dan bij ons. Bij ons denken is tweeeerlei ontwikkeling: 1ste in het vermogen om te kennen en 2de in den inhoud, van wat men kent. Bij de engelen daarentegen is het vermogen absoluut, omdat zij geen gebonden wezens zijn, zooals de menschen. Bij ons is de persoon met het σώμα een en eerst als het laatste volwassen is, kan de geest tot rolle ontwikkeling komen. Bij de engelen valt het somatische weg; zij stonden terstond op den hoogsten trap van kennisvermogen cf. Matth. 18 : 10 verg. met

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

I Cor. 13 : 10; Job 38 : 4, 7; Lukas 2 : 14. Ons resultaat is dus: de engelen zijn intellectueele wezens, met een intellect soortgelijk aan het menschelijk intellect, maar met dit onderscheid, dat het absoluut in vermogen, doch toeneembaar van inhoud is.

VII. De engelen hebben een voluntas en derhalve een zedelijk leven. Bij de dieren heeft men slechts een praeformatie van het ethisch leven; zij kunnen n.l. weten of zij kwaad of goed gedaan hebben, maar dit komt niet uit het beest zelf; het is hem aangeleerd. Bij den mensch daarentegen ligt het zedelijk bewustzijn in zijn eigen hart geschreven Rom. 2 : 14, 15. Ook de engelen hebben een ethisch leven. Dit blijkt uit Judas vs. 6, waar hun een wil wordt toegeschreven. Immers er wordt gesproken van een ἀρχή, beginsel, wat veronderstelt: kunnen onderscheiden tusschen goed en kwaad; van een bewarings- en een verlatingsvermogen ten opzichte van dat beginsel en van een κρίσις, die daarover gaat; en waar deze momenten aanwezig zijn, heeft men een zedelijk leven. Het zedelijk leven bij de engelen heeft echter een ander karakter dan bij de menschen; het is niet slingerend of zwevend maar eeuwig voor of eeuwig tegen. Daarom is er ook geen verlossing voor een gevallen engel, cf. Ps. 103 : 20; Matth. 6 : 10; Joh. 8 : 44.

VIII. De engelen bezitten ook potentia. Een intellectueel en ethisch wezen is op deze aarde tevens een agens. Het zijn van een agens hangt hiervan af of wij op anderen invloed uitoefenen of niet. De vraag rijst dus of ook engelen »entes agentes« zijn? De H. S. antwoordt: Ja! Zij betitelt den engel zelfs als חיל (robur, vis) en als גְּבֻרַי כֹּחַ. Cf. Ps. 103 : 20 en II Thess. 1 : 7, waar hun ἐνέργεια wordt toegeschreven. Vooral komt dit uit in Gen. 19 : 11 en 13, waar zij Sodom en Gomorra gaan verdelgen en in vers 16, waar zij Lot voorttrekken uit de stad; voorts in het worstelen van den engel met Jakob bij Pniël; en in het feit, dat de engel de eerstgeborenen van Egypteland sloeg, Ex. 12 : 29 coll. Hebr. 11 : 28. De engelen treden dan in lichamen op en kunnen die lichamen doen bewegen. Dit blijkt uit II Kon. 19 : 35, waar staat dat een engel 185000 man van Sanheribs leger sloeg.

Deze potentie der engelen kan op drieërlei wijs verklaard worden:

1ste dat zij denken (b.v. ik wil die 185000 menschen dooden) en dat God dan op hetzelfde oogenblik die daad voltooit; ergo nihil faciunt, nisi quod cogitant; bijgevolg zijn zij merae cogitationes en hebben geen agentia.

2de dat zij ook een wil hebben en met dien wil onmiddellijk werken kunnen cf. Matth. 17 : 20.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

3de dat zij een meegedeeld en ingeschapen vermogen bezitten gelijk een mensch.

Het eerste gevoelen (het stelsel van Cartesius) moet vallen, omdat God dan afhankelijk zou zijn van den engel. Het beginsel van alle Godsvrucht zou zoo worden omgekeerd. En zegt men: maar God is daarom nog niet gebonden aan het denken van den engel, dan doet het er ook niet toe of een engel denkt en wordt zijn bestaan opgeheven. Wanneer de engelen eenvoudig maar te denken hadden, om het door God volbracht te zien, dan zou God de duivel zijn, want dan heeft Satan het gedacht en God het kwaad gedaan.

Ook het tweede gevoelen moet vallen, omdat alsdan aan de engelen een praerogatief wordt geschonken, dat alleen aan God toekomt en men hen zoodoende dus tot Goden maakt.

Alleen het derde gevoelen komt overeen met de feiten en mededeelingen der H. S. De potentia der engelen is beperkt; zij hebben geen macht, die zij naar willekeur kunnen uitoefenen; zij blijven aan Gods wil onderworpen Job 1 : 12; Matth. 8 : 31. Zij kunnen dus ook een mensch geestelijk niet dwingen, noch een magische kracht ten goede of ten kwade op hem uitoefenen. Wel kunnen zij in ons werken, want zij hebben ἐνέργεια, cf. Eph. 2 : 2; I Thess. 2 : 13; waar die ἐνέργεια wordt toegeschreven aan het woord. Zoo ook Coloss. 1 : 29; vandaar dat ἐνεργούμενος een bezetene is. Ef. 1 : 19. Zij kunnen ook menschen verzoeken Matth. 6 : 13; Act. 5 : 3, maar altijd zóó, dat de werking, die zij uitoefenen nooit een dwingende werking is, maar een tenteerende Spr. 16 : 1, 9. De engelen kunnen dan ook geen wonderen doen; zij handelen eenvoudig naar de wetten hunner natuur, maar die natuur is anders dan die der menschen, en daarom schijnen hun daden ons wonderlijk toe.

Bij I Sam. 28 : 11, 12 doet zich de vraag voor, of de daemonen macht hebben over de afgestorven zielen. — Saul gaat naar de waarzegster van Endor en deze doet den geest van Samuël opkomen, welke hem de zoo noodlottige profetie hooren deed. Velen meenen, dat Samuël waarlijk verschenen is om een boodschap van God te brengen. Toch moet dit gevoelen bestreden; niet op rationalistische wijze, door te zeggen, dat er niets gebeurd is en alles slechts bedriegerij was; maar door te erkennen, dat in het Spiritisme werkelijkheid is. Vele kundige mannen als Roorda van Eijsinga, Lodon e. a. hebben dan ook het Spiritisme omhelsd. Deut. 12 leert ons, dat er valsche profeten waren, die toch wonderen konden verrichten; Jezus voorspelt, dat in de laatste dagen daemonische

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

teekenen zijn komst zullen voorafgaan. Er verscheen dus wel waarlijk een geest aan Saul, maar het was niet de geest van Samuel.

1ste Omdat wij nergens lezen, dat nu den dood de daemonen invloed en macht hebben over hen, die in den Heere ontslapen zijn. Dus Samuel was of een verlorene of de verschijning was Samuel niet.

2de Valt niet te ontkennen, dat afgestorvenen als Mozes en Elia op aarde teruggekeerd zijn, maar tusschen deze categorie en het te Endor voorgevallene bestaat dit verschil, dat de eerste gevallen dienden als openbaring van heerlijkheid en het laatste als instrument van eene vrouw in booze dingen bevangen.

3de God kan dit ook niet gedaan hebben, door Samuel weder op te wekken, want dan zou God iets gedaan hebben, wat Hij zelf vervloekt had in de wet (n.l. tooverij en waarzeggerij).

4de Al moet erkend, dat alle profetie, dus ook deze uit God is, zoo moeten wij toch bedenken, dat God ook een Bileam gebruikt om Israëel te zegenen, een Cajaphas om het doel van Jezus' komst te verkondigen.

De vraag, of de daemonen ook invloed kunnen uitoefenen op de stof en op levende personen, was aan de orde in onze Kerken ten tijde van Balthazar Bekker, die in zijn: »De Betoverde Werelt« allen invloed van hen negeerde. Deswege heeft de Classis van Walcheren en later de Synode van Zuid-Holland resoluties vastgesteld aangaande de engelenleer en bepaald, dat een zestal artikelen hierover aan de proponentsformulieren zouden worden toegevoegd; cf. Commentaar van de Moor D. II 333. De Walchersche artikelen zijn minder bekend; hierover verscheen in 1708 een boekje van Brahé, predikant te Vlissingen. In 1693 zijn die 5 Walchersche artikelen gemaakt, waarin wij o. a. vinden: »Gelijk God aan elk schepsel enz. . . . daarenboven hun mededeelende een vermogen, waardoor zij bekwaam zijn, buiten zich zelf, om op andere schepselen eenige werkingen uit te voeren, 't zij op geesten als hunn gelijken, 't zij op lichamen, als zijnde onedeler schepselen dan zij zelven.« Hier wordt dus beleden, dat de inwerking der engelen op stoffelijk gebied, ongeveer gelijk moet zijn, met de werking van onze ziel op ons lichaam, want het πνεύμα heeft macht over de brute stof. Deze inwerking van de engelen op de menschen kan op verschillende wijzen plaats hebben:

1ste door verschijning en toespraak, dat is anthropomorphistisch; zij hebben dan gewoonlijk menschengedaanten, terwijl een hooger licht hen omstraalt. Act. 6 : 15.

2de door inwerking op den geest: het ἐνεργεῖν. Er bestaat tweërlei soort van ἐνεργεῖν, n.l. de middellijke en de onmiddellijke; de eerste oefenen

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

wij ook op onze medemenschen n.l. door spreken enz.; de lautste hebben de engelen; zij heeft geen luchtvolven, geen zenuwen noodig maar werkt op het πνεῦμα. Deze ἐρέγια komt in verschillende gradaties voor.

a. in zijn zwaksten vorm, als πειρασμός, Matth. 6 : 13.

b. als πλήρωσις, Act. 5 : 19.

c. als ἐνοίησις, bij de bezetenen.

d. als het varen in iemand, n.l. in Judas Iskariot, van wien alleen in de H. S. het εἰσελθεῖν gevonden wordt Joh. 13 : 27.

e. als sterkste vorm de incarnatie, verg. II Thess. 2 : 3.

Hebben de engelen een eigen taal? — Ja, want in I Cor. 13 : 1 en in II Cor. 12 : 4 wordt gesproken van de γλώσσα τῶν ἀγγέλων. Voorts blijkt uit de Apocalypse dat de engelen voortdurend Gode lofzingen, wat niet eenvoudig muziek maken is; verg. I Cor. 14. Ook in Jesaja 6 lezen wij, dat de Serafs zingen: Heilig, heilig, heilig is de Heere! — Wat is echter onder deze talen te verstaan? Men heeft gemeend, dat het een glossolalie is, gelijk op den Pinksterdag bij de Apostelen. Dat kan echter niet 1ste omdat het zijn ἄρητα; 2de omdat de glossolalie is het weeropkomen van de oorspr. aan den mensch gegeven taal, en dus in zijn thepsten grond geen engelen- maar een menschentaal is. Γλώσσα in I Cor. 13 behoeft dan ook niet noodzakelijk zoo opgevat, alsof er meer dan één engelentaal is. Het kan wel, maar hoeft niet, omdat γλώσσα ook eenvoudig kunnen aanduiden de σώματα der engelengedachten. Hoe is nu dat spreken denkbaar? — Zoodra wij slechts een duidelijke voorstelling van menschelijk spreken hebben, gaat dit. Ons spreken is het overbrengen van gedachten door het gehoorvlies; bij een engel gaat dit onmiddellijk. Het geopenbaarde doet ons gelooven, dat ook de uitverkorenen de engelen zullen hooren en begrijpen (Zanch. III : 155).

§ 4. De Relatione cum hominibus.

Cum hominibus, angeli si componantur, tum certa quaedam similitudo, tum magna satis dissimilitudo in oculos nobis occurrit. In unam cum hominibus classem conjiciendi sunt, si utriusque essentiam rationalem atque ethicam respicis, qua tum angelus tum homo prae materie et brutis excellent. Vel sic tamen satis distincte ab hominibus differunt: 1° quod corpore destituti sunt; 2° quod donorum mensura in angelis multo major quam in hominibus; 3° quod in homine progressus intellectualis et moralis, qui deest in angelis; 4° quod in spirituum mundo stupenda illa potentiae et roboris exhibent monumenta, quae bruta animalia, feri praesertim, in mundo corporeo, quare sub imagine animalium ut et cum aliis nobis praefigurantur et 5° quod in homine imago Dei plenaria, in angelis tantum similitudo, i. e. quaedam hujus imaginis lineamenta. Hinc fit non angelum sed hominem esse incarnationis capacem, hominem non angelum esse finem secundarium creationis, adeoque finaliter angelos subjectum iri homini primum in Filio hominis, post hoc in electis qui angelos judicabunt. Unde tamen concludere non licet angelos propter hominem tantum creatos fuisse; sunt angeli sicuti omnis creatura finaliter propter Deum et in Dei gloriam procreati et nonnisi secundarie hominis quoque causa.

Deze paragraaf over de engelenleer is gewichtig:

1ste omdat iets voor ons geloof geen waarde heeft, tenzij het met ons zelve in rapport staat. Bij alle stukken van de dogmatick moeten wij vragen, in welk verband het met den mensch staat, anders heeft het geen klem, geen vat op onze persoonlijkheid en wordt het dorre filosofie, gelijk de orthodoxistische school van de 18de eeuw; Schleiermacher trok hier te recht tegen op, maar ging te ver, door niet te vragen: welke beteekenis heeft dat dogma voor mij? maar: wat is mijn gevoelen daarvan?

2de omdat juist over de verhouding van mensch en engel zeer verkeerde begrippen hebben bestaan en nog bestaan. Voor de gewone menschen is

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

»engel« en een »heel lief mensch« hetzelfde; een engel wordt beschouwd als een beeld van het reine; zoo wordt echter het verschil tusschen mensch en engel gereduceerd tot het specifieke en raakt het niet meer het wezen zelf. Deze fout vinden wij op theologisch en filosofisch gebied ook b.v. bij Francke, die zegt, dat de engelen alleen hun *raison d'être* aanden mensch te danken hebben, om hem alleen bestaan (het anthropocentrische stelsel).

Deze paragraaf leert:

I. Dat er is *quaedam similitudo cum hominibus*; dit is zoo wegens de indeeling der wereld; wij hebben als gegevens stof, planten, dieren en menschen; deelt men deze nu in twee klassen: de geestelijke en de stofelijke wezens, dan komen mensch en engel in ééne klasse, want planten en dieren zijn brute, menschen en engelen zedelijke wezens. Men vindt wel in de dierenwereld overgangen tusschen mensch en dier maar dit zijn slecht instinctieve profetieën van wat in de volgende klasse komen moet.

II. Dat er ook veel *dissimilitudo* tusschen mensch en engel is en wel bestaande daarin:

1ste dat de mensch is corporeus, de engel niet; ook op het zedelijke bestaan heeft dit invloed; de engel kent geen zinnelijke zonde, hij kent alleen de zonde van den hoogmoed.

2de dat bij den mensch is *progressus* bij den engel niet.

3de dat er bij den engel een *major mensura* bestaat; d. w. z.: wij menschen hebben een beperkte kracht, vergelijkt men zich bijv. met een paard, leeuw enz. dan gevoelt men dat men daartegenover niets beteekent en de *mensura virium* verre ten voordeele der dieren overstaat. Zoo zijn de engelen de *monumenta virium* in de geestelijke schepping; vandaar dat de engelen beschreven worden in de vormen van leeuwen, stieren, arenden, wagenen, vleugelen enz. Cf. Ezechiël 1 : 10 coll. vs. 16; 10 : 14. Zelfs staat dit nog duidelijker ten opzichte van den mensch Ps. 8 : 6. In een engel vinden wij dus meerder kracht dan in een mensch en deze kracht behoeft niet onderhouden te worden. Onze kracht neemt af, als zij niet wordt onderhouden; die van een engel slijt nooit, een engel wordt niet moede, eet geen spijsze, slaapt niet. Dauroom kan een engel ook niet sterven en bezit hij de *āvarasia*. Ook de geest van een engel wordt niet moe; wij worden moe met ons gevoel; wanneer wij een sterk verlies hebben geleden of eenige dagen in spanning geweest zijn, dan zijn wij op. Deze spanning kent een engel niet, evenmin als de reactie ervan. Onze wil daarentegen wordt door hem veel te gebruiken gestaald, krijgt kracht; maar ook dit toenemen van geest- en wilskracht is den engel onbekend.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

4de dat een mensch geschapen is naar den beelde Gods; van een engel lezen wij dat niet. De oude gereformeerde theologen zeiden altijd dat een engel wel geschapen was ad imaginem Dei. Voor wij dit weerspreken, dienen wij ons eerst af te vragen, wat beteekent creatum esse ad imaginem Dei. Genesis 1 : 26 spreekt van het צֶלֶם en van het דְמוּת; het laatste drukt de analogische gelijkheid van den mensch uit en is in den engel slechts onvolkomen te vinden; het eerste doelt op de gestalte, het typische in den mensch en dit komt in 't geheel niet voor bij den engel. Dit blijkt daarnit:

a. dat engel en dier dit gemeen hebben. dat zij geen progressus kennen en dus instinctieve wezens zijn; een bij maakt zijne figuren prachtig; er is echter geen vooruitgang waar te nemen, gelijk bij den mensch. Het spinneweb ziet er uit als voor zes duizend jaar, terwijl het slijpen der diamanten steeds zuiverder wordt.

b. dat bij den engel het potentieele en actueele ineenvalt; omne quod est potentia etiam actu in angelo existit.

c. dat een engel niet alle gaven bezit. De mensch is de lichtstraal; in hem ligt de geheele imago lucis; d. w. z., in den lichtstraal zijn alle 7 hoofdkleuren aanwezig, alle mededeelbare eigenschappen van Gods wezen zijn, hoewel dan in nuce, in den mensch verborgen. De engel daarentegen is een enkele kleur van het verspreide licht, maar dan ook die kleur in haar volle heerlijkheid en pracht; m. a. w. de engelen hebben elk eene afzonderlijke gave, een deel uit den schat, maar dat deel in zijn volle ontplooiing; doch de mengeling dier eene gave met de andere ontbreekt bij hen. De H. S. zelf geeft aanleiding om zoo te oordeelen; in Jes. 11 : 2 worden zeven geesten onderscheiden, en elk van die geesten krijgt eene afzonderlijke qualiteit, die in kiem in den mensch ligt. Zoo ook maken de Cherubijnen een anderen indruk op ons dan de Serafijnen (kracht > heerlijkheid).

d. dat de incarnatio Verbi uitsluitend plaats vindt in den mensch, niet in den engel. Hebr. 2 : 16 lost hieromtrent allen twijfel op. Christus is nooit een engel geworden, al heeft Hij soms de gestalte van een engel gedragen. En dit kon niet anders; de Christus kon slechts mensch worden, omdat de mensch, naar het beeld Gods geschapen, door dit beeld met God verbonden was.

e. dat de engelen uitgezonden worden om de uitverkorenen, wat niet kon geschieden als zij een zelfde soort wezens waren als de mensch. Zij staan dus in hun organische natuur beneden ons. De mensch kan men noemen

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

een *μυροειδης*, maar een engel niet, omdat in den engel een geheel ander soort voor ons optreedt. Wij belijden dus met onze gereformeerde vaders, dat het wezen van een engel is eene *essentia rationalis atque ethica*, maar kunnen niet toestemmen, dat zij ad *imaginem Dei* geschapen zijn. De *imago Dei* omvat nog iets meer dan bovengenoemde *essentia rationalis atque ethica*, en juist dat meerdere mist een engel en bezit de mensch.

Voor het denkbeeld, dat de engelen ad *imaginem Dei* geschapen zijn beroept men zich op het *בְּנֵי הָאֱלֹהִים* in Job 1 : 7; want, zoo zegt men, indien de engelen kinderen Gods zijn, moeten zij ook het beeld huns Vaders dragen. Hiertegen pleit echter:

a. dat de naam: zoon van God daarom nog geen gelijksoortigheid met God uitdrukt.

b. dat de engelen ook *בְּנֵי אֱלֹהִים* zonen der kracht, Ps. 89 : 7, genoemd worden; dat verder de Schrift ook spreekt van zonen des verderfs enz.

c. dat zij nooit broeders van Christus worden genoemd, en men nergens leest van *ὁ πατήρ τῶν ἀγγέλων*.

Hieruit blijkt dat gelijk met de uitdrukking »de zonen van Israël« eenvoudig bedoeld wordt al wat tot Israël behoort, zoo ook met *benè Elohim* het geheele koninkrijk der hemelen wordt uitgedrukt.

III. Toch mag uit het voorgaande niet opgemaakt, gelijk Francke deed, dat de engelen slechts om de uitverkorenen bestaan, een soort satellieten van den mensch zijn. Dit dient weersproken, want:

1ste er zijn millioenen engelen en toch als men alle engelenverschijningen in het O. en N. T. samentelt, krijgt men slechts een zeer beperkt aantal, waarvan nog een deel afgaat als verschijningen van den Messias. Hierop maken alleen een uitzondering de Mahanaïm, die Jakob zag, hoewel ook die toch altijd slechts een beperkt deel waren.

2de de menigte des hemelschen heirlegers bij Bethlehem was niet om den mensch, maar tot Gods eere.

3de de Cherubijnen en Serafijnen worden ons voorgesteld als trawanten van den Koning der Koningen; en wanneer zij uitgezonden worden op aarde, dan zijn zij daarom nog geen dienaren desgenen, naar wien, zij gezonden worden, maar juist dienaren van Hem, die hen zendt.

4de waren de engelen alleen propter hominem, dan zou hun *raison d'être* vervallen, wanneer alle uitverkorenen eenmaal in den hemel zalig zullen zijn, terwijl de Schrift ons leert, dat de engelen eeuwig zijn.

5de de engelen zijn geschapen vóór den mensch en deden toen reeds hun werk Job 38 : 7.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

6de zelfs daar, waar wij lezen, dat zij naar den mensch gezonden worden, blijft het hoofddoel: God te verheerlijken. In Efratha's velden bracht één engel de boodschap en de anderen zongen: »Eere zij God in de hoogste hemelen«.

De Schleiermacheriaansche school heeft vooral sterk op dit punt gewezen. De mensch staat tusschen twee wezens de engelen en de bruta als centrum in. Nu krijgen wij volgens hen deze schakel: God, Christus, de mensch, het dier, de stof. Immers de aarde is er om de planten, de planten om de dieren, de dieren om den mensch enz. Dit is gedeeltelijk waar, mits men er bijvoege, dat de dieren een soort praeformatie van den mensch vormen, maar deswege geenszins alleen om hem te dienen geschapen zijn; vergelijk slechts de verscheurende dieren, tal van insecten en vogelen, die geheel buiten ons om leven. En zijn de dieren eene praeformatie, dan zijn ook de planten dit; en dan gevoelt men terstond welk een pracht in die wereld bestaan heeft, die door geen mensch ooit gezien, laat staan gebruikt is. De schrift zelf verbiedt ons de bruta als alleen propter hominem te beschouwen, verg. Ps. 50 : 9—12, waar de Heere zegt: »èn het gedierte des wouds èn het gevogelte des hemels is Mijne!«

En toch desniettemin kan van die wereld der bruta gezegd, dat zij eene praeformatie van den mensch is, d. w. z. dat wat later in volkomenheid in den mensch aanschouwd is, reeds gebrekkig gezien is in de voorafgaande formatiën. Maar bij den engel gaat zelfs dat niet door; de engel is geen praeformatie, maar eene formatie naast den mensch, die alleen hierin met elkaar overeenkomen, dat zij beide een bewust leven hebben, een volmaakt en absoluut bestaan, wat bij den mensch niet alleen niet hooger, maar zelfs minder ontwikkeld is (Ps. 8 : 6) en verder komt in den engel de $\alpha\upsilon\tau\omicron\theta\omicron\sigma\omicron\upsilon\varsigma$; niet voor. Eindelijk de engelen verdwijnen niet, wanneer de mensch in zijn glorie komt te staan, want dan zullen de engelen naast de uitverkorenen God loven en prijzen.

Met dit verschil hangt samen, dat er bij de engelen geen splitsing in geslachten is, gelijk Jezus leert Matth. 22 : 30. Tegen deze meening hebben Kurtz e. a. zich beroepen op Genesis 6 : 2 en op I Cor. 11 : 10. Wat Genesis 6 : 2 betreft, waar gezegd wordt dat de »benè elohim« vrouwen hebben genomen uit de dochteren der menschen, hieromtrent bestaan twee opinies; zij die aannemen, dat de mensch Adam vroeger een hermaphrodiët geweest is, als Kurtz, Delitsch, Hoffmann; terwijl de mystici, Keerl, Origines etc. onder deze »zonen Gods« de engelen verstaan, en meenen, dat uit dit huwelijk de monsters voortkwamen, die de Grieken als halfgoden vereerden. Zij beroepen zich vooral op de tegenstelling

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

tusschen de »benè elohim« en de »benoot haadam.« Anderen als Hengstenberg en Keil verstaan hieronder de Sethieten en Kainieten. De Gereformeerden sluiten zich bij de laatsten aan:

a. omdat de meening als zou de tegenstelling tusschen benè elohim en benoot haadam noodzakelijk ten gevolge moeten hebben, dat onder benè elohim geen menschen kunnen verstaan worden, weersproken wordt door Jer. 32 : 20; Jes. 43 : 4; Richt. 16 : 7; Ps. 73 : 5.

b. omdat benè elohim ook van menschen gebruikt wordt Deut. 32 : 5; Hos. 2 : 1; Ps. 73 : 15; Ps. 80 : 16.

c. omdat vers 3 toont, dat de zonde bij den mensch lag, niet bij den engel, en dus de vrouw de verleidster zou moeten geweest zijn.

d. omdat in vers 4 vermeld wordt, dat zij kinderen wonnen, wat van een engel niet gezegd kan worden, omdat zij geesten zijn, en dus wel in cogitatione maar niet in het vleesch zondigen kunnen.

e. omdat de bijvoeging in vers 2: »zij namen zich vrouwen uit allen, die zij verkozen hadden« eerst tot zijn recht komt, wanneer wij er tegenoverstellen een beperkten kring van geloovige meisjes, met wie zij trouwen mochten; terwijl de zonde nu was, dat zij zelf gingen kiezen, en niet gehoorzaamden aan het gebod. Deze bijvoeging zou bij de engelen zonder zin zijn.

Wij verstaan dus onder de »benè elohim« den kring der geloovigen, onder de »benoot haadam« de algemeene menschheid. De benè elohim zagen juist de dochters der menschen, niet de zonen der menschen de dochteren Gods aan. Dit is volkomen psychologisch en gebeurt nog altijd; een geloovige jongen wordt bekoord door het schoon, de versiering der ongeloovige meisjes; terwijl de ongeloovige jongens niet spoedig een geloovig meisje nemen, daar de vrouwen van beteren zin zich niet op versiering toeleggen.

Ten tweede beroepen zij zich op I Cor. 11 ; 10, waer staat dat de vrouwen het hoofd moeten gedekt houden διὰ τοῦ ἀγγέλου. Sommigen verstaan hieronder de daemonen, die dan tot zinnelijken lust geprikkeld zouden worden als de vrouwen dit nalieten. Maar ἄγγελος wordt nooit van slechte engelen gebruikt, of er moet iets bijstaan (b.v. engel des verderfs.) Anderen vatten het op als goede engelen en meenen, dat het dekken een teeken van eerbied is; maar dan moest dit niet geschieden διὰ τοῦ ἀγγέλου; maar διὰ τὸν θεόν. Weer anderen vertalen ἀγγέλου door ouderlingen. Maar al deze verklaringen geven geen zin. Slechts eene verklaring voldoet; en die is ook grammaticaal bewijsbaar. Paulus handelt hier niet over vleeschelijke lusten, maar over de rangen, de subordinatio. God, zegt de apostel, is het hoofd van Christus, Christus het hoofd van den man, de man het hoofd

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

van de vrouw. Nu staat er in vers 4 wanneer de man bidt of profeteert met een deksel op het hoofd, zoo maakt hij zijn hoofd, dus Christus, te schande, want hij is de heerlijkheid Gods. Wanneer nu de vrouw ook blootshoofds wil bidden, toont zij, dat zij haar onderworpenheid aan den man wil afleggen (vers 5), want daar het zich zelf laten scheren een teeken van vrijheid was, zoo toonde immers de vrouw, die dat deed, daarmede dat zij vrij wilde zijn, en maakte zoo haar hoofd, d. i. haar man, tot schande. Nu staat in vers 10 het διὰ τούτο niet op het voorafgaande maar op het volgende διὰ τοῦ ἀγγέλου. God heeft der vrouwe eene ἐξουσία, eene macht boven haar gegeven en dat wel διὰ τοῦ ἀγγέλου. Want in de engelenwereld was de een niet over den ander gesteld, en daardoor ontstond de rangstrijd, die hun verderf na zich sleurde. Opdat dit zich bij den mensch niet zou herhalen, kreeg de man macht over de vrouw.

De Heilige Schrift leert ons verder, dat de engelen wel een ethisch leven hebben, maar dat hunne beslissing in dat ethische leven absoluut is. Daaruit zien wij, dat de engel πνευματικῶς geschapen is en dat er geen redding meer voor een gevallen engel mogelijk is. En waar de apostel in I Tim. 5 : 21 spreekt van de uitverkoren engelen, mag dit nooit zoo verstaan alsof zij uitverkoren zouden zijn e massa perditionis, maar dat zij zijn uitverkoren om niet te vallen. Daarom geschiedt er ook nooit barmhartigheid aan de engelen. De barmhartigheid van Christus gaat altijd over den mensch, nooit over de daemonen; integendeel Hij treedt overal, waar zij zijn, tegen hen op. De engelen verstaan daarom ook het verlossingswerk, de ποικιλῶς σοφία τοῦ Θεοῦ niet. Cf. I Petr. 1 : 12 en Ef. 3 : 10: zij konden zich er geen voorstelling van vormen hoe die verzoening geschieden zou en waren begerig er in te zien. En daarom is het zoo dubbel aandoenlijk wanneer wij een engel, Gabriël, zien neerdalen bij Bethlehem om die verlossing te komen uitroepen en te juichen in de onbegrepen zaligheid, den menschen geschonken. En uit dit oogpunt moeten wij ook de vloekpsalmen beschouwen; een engel neemt van ganscher harte die vloekpsalmen over, omdat voor een gevallen engel geen redding meer mogelijk is en barmhartigheid zonde zou worden. En zoo plaatst ook de psalmist zich op ditzelfde standpunt; hij denkt zich het moment, in, waarop Gods gericht uittreedt en alle hoop is afgesneden; dan treedt dezelfde verhouding in als bij de engelen; men heeft alleen uitverkorenen en verworpenen, wier lot voor eeuwig is beslist.

§ 5. De angelorum officio.

Angelorum officium sive ministerium est uti Dei inserviant gloriae, idque tribus satis a se invicem diversis modis. Et primo quidem ut laudes Dei extollant tum propter Divinam essentiam tum propter operam majestatis; secundo ut instrumenti vicibus fungantur in explendo Dei consilio de hujusce fabricae sustentatione; tertio extraordinarie Dei mandata ad hominem transferant, hominibus appareant, eos consolentur, puniant, occidant; quarto extraordinarie incarnationi et incarnato Dei filio praesidio sint in statu humiliationis; quinto ut Dei dona cum electis communicent et electorum preces ad Deum referant; sexto ut animas defunctorum conducant in beatitudinis regnum; septimo ut ecclesiam Christi tueantur adversus insidias angelorum malorum et octavo ut in die suprema exsequanter jussa Domini, qui apparebit ad ultimum judicium et tunc demum angeli ipsi electorum judicio se subjiciant.

Wat doen de engelen?

1ste. *Op den voorgrond dient gesteld, dat zij Gods lof vermelden; Ps. 102 : 20, 22; Jes. 6 : 3; Apoc. 14 : 6 en vele andere plaatsen. Wij weten niet of onder dit zingen, een jubelen op hoorbare wijze te verstaan is; waarschijnlijk zal er wel eenige analogie tusschen ons en hun zingen zijn; maar tevens bestaat er toch ook een groot verschil, daar er ook verschil is tusschen de kennis op aarde en in den hemel.*

2de. *Zij zijn instrumenta providentiae cf. Joh. 5 : 4; Apoc. 16 : 5; Ez. 1 : 10; waar de engelen met wagenen vergeleken worden en met natuurkrachten. Eindelijk nog eene aanduiding in Jes. 24 : 21 coll. 27 : 1 waar de Heere zegt, dat Hij eene bezoeking zal brengen over twee creaturen: die in de hoogte en die op den aardbodem zijn. De vraag rijst nu of onder de heirscharen des hoogen in de hoogte engelen moeten verstaan worden? Het antwoord hierop ontraagt eenig licht door Jes. 27 : 1; daar wordt gesproken over den Leviathan, den draak en de langwremelende slang, ongetwijfeld starrenbeelden, en verband gezocht tusschen die starrenbeelden en de volkeren op aarde (Babylon, Perzie en Egypte). Velen hebben hierop de theorie gegrond, dat de engelen in Gods hand de natuurwetten bezorgen*

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

en dat door hen de natuurkrachten worden uitgeoefend. Dit is zeer wel mogelijk; maar de gegevens in de H. S. zijn er te weinig voor in aantal om het zeker te zeggen.

3de. Extraordinarie brengen zij Gods last ten uitvoer:

a. door verschijningen.

b. door te straffen en te dooden; (Sodom en Gomorra; de eerstelingen uit Egypte; de dorschloer van Arauna; het leger van Sanherib).

4de. Zij treden op bij de incarnatio van Christus en wel door de aankondiging van de ontvangenis, de verschijning in Bethlehem, bij de verzoeking in de woestijn, in Gethsemane, bij de opstanding en de hemelvaart.

5de. »Dei dona cum electis communicare«; dit punt komt straks terug.

6de. »Animas defunctorum etc.« Wij lezen in Luc. 16 : 22 dat de engelen Lazarus in Abrahams schoot droegen; hier kan van geen accommodatie sprake zijn, omdat de Heere Jezus vrij was in de keuze zijner woorden. Hoe wij ons dit hebben voor te stellen, is onbekend en onbegrijpelijk; alleen weten wij dit, dat de engelen, die zelf πνεύματα zijn, onder elkaar gemeenschap oefenen en dit dus ook kunnen doen met de geïsoleerde πνεύματα der afgestorenen; immers de dooden zijn tot de komst van Christus ὠσάγγελοι, d. w. z. zij zijn van hun lichaam beroofd en verkeerden in een geïsoleerd-pneumatischen toestand tot de parousie des Heeren.

7de. »Ut Ecclesiae inserviant« cf. Apoc. 12 : 7; I Cor 4 : 9.

8ste. »Ut in die suprema exsequantur etc.« cf. Matth. 13 : 39; 25 : 31; Luc. 9 : 26; Apoc. 20 : 1; II Thess. 1 : 7. Ook bij deze voorstelling vervalt alle accommodatie.

De taak der engelen is dus, wat hun extraordinaire werking betreft, volstrekt nog niet afgeloopen; de bijzondere openbaring wacht nog op haar slottafereel. Door dit uit het oog te verliezen, verstaan velen de H. S. verkeerd. Wij leven nog onder de bijzondere bedeeeling; tusschen Jezus' hemelvaart en zijn terugkomst ligt niets anders in, dan het toebrengen der uitverkorenen; is de laatste bekeerd, dan komt Jezus op de wolven. Het best kan men dit met eene tragödie vergelijken; na het zesde bedrijf, voor de ontkenning van het stuk, komt eene pauze; die pauze is het heengaan van Jezus naar den hemel; en vraagt men »wat komt er nu?« dan is er evenmin iets vreemds in dat de apostelen antwoorden: na de hemelvaart komt de wederkomst, als dat de acteur u zegt: het zevende bedrijf volgt nu.

9de. »Subjicientur iudicio hominum« cf. I Cor. 6 : 3; Hebr. 2 : 5; I Petri 3 : 22.

Thans komen wij terug op punt 5 en vragen van zelf: Zijn er bepaalde schuts- of beschermengelen voor sommige landen, strecken, volkeren of

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

personen? De voorstanders dezer leer beroepen zich op Deut. 32 : 8; Daniel 10 : 13 coll. vs. 20; Apoc. 1 : 20. In Deut. 32 : 8 heeft de Septuaginta κατά τὸν αἰθῆρ ἄγγέλων θεοῦ; dit stemt niet overeen met den codex dien wij hebben, waar staat »de kinderen Israëls.« Men zegt zij kunnen gelezen hebben ὁφ β̄ני יִשְׂרָאֵל = filii recti Dei ὁφ β̄ני יִשְׂרָאֵל = filii principis Dei. Beide conjecturen gaan niet op; nergens in de Schrift is sprake van God als β̄ני יִשְׂרָאֵל; en evenmin is het te rijmen dat de engelen zouden zijn: zonen van den Vorst Gods. Waarschijnlijk heeft de Septuaginta een bedorven codex voor zich gehad waar stond »benè elohim.« — Deze plaats vervalt dus.

In Daniel 10 : 13 coll. vs. 20 leest men, dat de profeet in een gezicht zag een engel, welke zeide: »Ik kom om te strijden tegen den Koning der Perzen.« Hieruit leidt men af, dat er in de hemelen andere engelen waren, die op hun beurt den plicht hadden voor de Perzen te strijden; en dat derhalve reeds geregeld werd in den hemel, wat op aarde gebeurde; en daaruit distilleerde men dan de engelenbescherming. Opmerkelijk is, dat men ook in het dagelijksch leven spreekt van een nationalen- of volksgeest, die niet in a en b maar in allen samen is; die niet sterft maar blijft leven in onze kinderen, gelijk hij leefde in ons voorgestacht. Wat is nu die nationale geest (wel te onderscheiden van den tijdgeest)? Het is juist die gedachte, dat dat πνεῦμα, dat wij volksgeest noemen, een engel is, die aan elk volk iets afzonderlijks gaf, op elk volk een bijzonder stempel drukte. In deze gedachte ligt iets zeer natuurlijks. Niet alleen elk land, maar elke stad, ja zelfs elk onderdeel van een stad (Rotterdamsh > Haagsch; Kattenburg < Heerengracht) heeft zijn eigenaardig euehet. En wie houdt dat alles in stand? God de Heere. Dit verschil leidde oudtijds tot het aannemen van schutsgoden en godinnen voor elke plaats; en in den Christelijken tijd tot het geloof aan beschutsengelen der verschillende volkeren. Dan. 10 : 13 geeft hiervoor wel eenigen grond. Men beschouwde de zaak zóó, als had Israël den generaal n.l. Christus tot beschermengel en de overige volken de soldaten, n.l. de gewone engelen. Zelfs ging men op het persoonlijke leven over en beweerde dat elk mensch een schutengel had, zich daarbij beroepende op Hand. 12 : 15 (hier is een christelijke vergadering bijeen en het binnenkomende dienstmeisje zegt: het is niet Petrus, maar zijn engel); en op Matth. 18 : 10 (»Want hunne engelen zien altoos het aangezicht des Vaders.«)

De gereformeerde theologen zijn het hierover niet eens kunnen worden.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Onder de voorstanders der beschutsengelen staan vooraan Zanchius en Maccovius. De laatste zegt in zijne »Loci Communes« Cap. 40: *Cuique electo ordinarie certum propriumque angelum, qui perpetuo sit ipsius custos ac comes, jam inde a nativitate usque ad finem vitae a Deo assignari asserimus.*«

Hoe hierin te beslissen is, valt moeilijk te zeggen. Prof. Kuyper neigt tot het gevoelen van Zanchius en Maccovius. Immers de uitroep van het dienstmeisje in dien geloovigen kring, zonder dat hij weerspraak uitlokt, weegt vrij zwaar; en Matth. 18 : 10 heeft weinig zin, wanneer wij het zoo verstaan, dat de engelen in 't algemeen Gods aangezicht zien; er staat: »niet een van deze kleinen« en deze vereenzelving wijst er wel op, dat ieder mensch een eigen engel heeft. Zoo ook Daniel 10 : 13 coll. v. 20 en de behandelde teksten uit Jesaja 24 coll. Jes. 27. Bovendien worden wij in deze meening versterkt, omdat wij zoo licht begrijpen kunnen, dat het misbruik, dat de Roomsche Kerk van de schutsengelen maakte, de gereformeerden er toebracht hun bestaan geheel te ontkennen. Hier komt nog bij, dat God een God van orde is. Wanneer één heer vele bedienden heeft, laat hij ze niet allen door elkaar loopen, maar geeft ze elk een afzonderlijke bediening, den een als schenker, den ander als bakker enz. En waar de Schrift leert, dat God vele heirscharen van dienende geesten bezit, moeten wij dus wel aannemen, dat de engelen niet door elkaar woelen, maar dat er een verdeeling der diensten is. Wij zien hetzelfde op aarde en ook in den hemel in de distributio operum van Vader, Zoon en H. Geest. Prof. Kuyper legt echter op deze zaak niet veel nadruk, want voor ons leven hier, geeft het ons niet veel of wij het weten of niet. Want gesteld al, dat er zulk eene liefderijke bescherming Gods over den mensch gaat, dan is toch alle communicatie met dien schutsengel afgesneden en kan er nooit plaats hebben eenig cragen of bidden tot dien engel; want die engelen staan niet in onzen, maar in Gods dienst; wij hebben niet over hen te beschikken.

Hiermede hangt samen de quaestie over de voorbede der engelen. Zij, die deze voorbede gelooven, beroepen zich op Job 33 : 23; Zach. 1 : 12; Apoc. 8 : 2, 3. Wat Job 33 : 23 betreft, de Rationalisten zeggen, dat onder מַלְאָכָי eenvoudig een bode te verstaan is. De Gereformeerden gaan twee wegen op; eenigen verklaren het eenvoudig als een bode des Evangelies, een predikant; anderen verstaan er den Christus onder. Het laatste is het meest waarschijnlijke, omdat er op volgt:

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

»een nit duizend« wat van een gewonen engel of een predikant niet gezegd kan worden. Voorts staat in het volgende vers: Ik heb verzoening voor hem gevonden, en wie kan dit anders zeggen, dan de Christus alleen? Ten derde wijst מַלְאָכִי, interpres, op Christus, als den Middelaar.

In Zacharia 1 : 12 bidt een engel voor Judu en Jeruzalem; maar ook hier is het de Christus, die bidt; gelijk altijd wanneer er staat »Malak Jahve«.

In Apoc. 8 : 2 en 3 is van voorbede zelfs geen sprake, alleen van een offeren der gebeden aan God.

Is er dan geen voorbede? Dit volgt niet uit de bovengemelde plaatsen, en evenmin kan ontkend, dat Christus gedurende zijn voorbede onder het O. T. als Malak Jahve optreedt en dus de natuur der engelen deelt. Bovendien zagen wij, dat de engelen kunnen bidden tot God, om Hem iets te vragen. Verder dragen de engelen onze nooden op het hart; zij hebben medelijden met den gevallen mensch en vreugde over een behouden zondaar. En waar voorbede niets anders is, dan het leggen der nooden van anderen voor Gods troon, daar bestaat er dus wel terdege een voorbidden van de engelen. Maar, en zie hier het verschil, wij kunnen geen invloed op hen uitoefenen; wij zijn van hun bewustzijn afgesloten. Rome stelt de engelen als een soort tusschenpersonen tusschen God en den mensch; de H. S. kent niets tusschen God en den mensch dan den Middelaar. Wij weten niet of een engel ons roepen hoort; bovendien is een engel geen kenneer der harten. De voorbede der engelen staat op één lijn met het bidden van velen voor één persoon.

§ 6. De Christi ad angelos relatione.

Angeli quoque a Christo creati, ipsique ab aeterno subditi sunt. Est Christus angelorum caput et dominus; Christo in diebus humiliationis succurrerunt, in coelo ipsi dicto audientes sunt et in persona Christi tanquam Filii hominis electis quoque subordinantur.

1^e *de engelen zijn creati a Christo volgens Col. 1 : 16.*

2^e *zij zijn Christo subditi volgens Apoc. 1 : 6; Luc. 7 : 27; Matth. 16 : 27; 26 : 53; Marc. 1 : 13; Act. 12 : 15; II Thess. 1 : 7; I Petr. 3 : 22.*

3^e *Christus est angelorum caput volgens Eph. 1 : 21; Col. 2 : 10 coll. cum vs. 15.*

4^e *Christo succurrerunt bij de geboorte, bij Gethsemane etc. gelijk wij vroeger zagen.*

5^e *»In coelo ipsi dicto audientes« volgt reeds uit Ap. 1 : 1; Lucas 7 : 27 etc.*

Deze paragraaf wordt in oudere en jongere dogmatieken niet gevonden. Wij hebben hierbij vier quaesties:

1^e *is de macht over de engelen aan Christus gegeven bij zijne incarnatie, of had Hij ze reeds vroeger?*

2^e *Heeft Jezus de hulp der engelen genoten naar zijne menschelijke of naar zijne goddelijke natuur?*

3^e *Wat beteekent het, dat wij de engelen oordeelen zullen?*

4^e *Wat is de eindbestemming der engelen, wanneer de uitverkorenen allen zullen ingezameld zijn?*

I. *Op de eerste quaestie luidt het antwoord: Hij is Middelaar der engelen reeds vóór de grondlegging dezer tegenwoordige wereld. De tegenstanders beroepen zich op I Petri 3 : 22 en op Philip. 2 : 9. Deze opvatting is onjuist; omdat in Phil. 2 : 9, 10 niet staat, dat Christus voor zijne menschwording geen macht over de engelen bezeten heeft, want dit strijdt met Jezus' woord: »Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde«, maar wel dat zij ook aan den mensch Jezus onderworpen zijn gemaakt, siuds Hij is gezeten aan de rechterhand Gods. Jezus bezat reeds voor zijne menschwording die macht over de engelen als Zoon van*

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

God, dit blijkt: a. uit Coloss. 1 : 15, 16 en 17; immers Hij is de πρωτότοκος πάσης κτίσεως; dus Hij is gegeneerd πρὸ πάσης κτίσεως; er bestaat een speciale band tusschen Christus en de geheele schepping n.l. dat alle dingen ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, zoowel in de hemelen als op aarde; en dat derhalve alle schepselen rechtstreeks aan den Zoon onderworpen zijn. Ten tweede beroepen wij ons op de Theophanicen onder het O. V. Waar eene Openbaring van God aan den mensch moet plaats hebben, neemt niet de Vader noch de H. G. maar de Zoon de engelengestalte aan en dit bewijst dat er verband bestaat tusschen Christus en de engelen ook voor zijne laatste en duurzame openbaring in de menschelijke natuur. Ten derde halen wij aan Ps. 2, waar wij lezen: Heden heb ik U tot Koning gezalfd. In dat eeuwige heden werd dus reeds alles aan zijne voeten onderworpen. — Deze quaestie is vooral van belang met het oog op Schleiermacher c. s., die leeren, dat Christus toch vleesch zou geworden zijn, ook al ware er geen zonde tusschenbeide gekomen. Calvijn heeft deze meening reeds weerlegd en er op gewezen, dat er twee middelaarschappen zijn het 1^e τῆς κτίσεως, en het 2^e der verzoening. De oeconomie van de H. Drieenheid stelt in elk der drie personen een afzonderlijke werking, en daarin ligt opgesloten, dat de Zoon rechtstreeks met de κτίσις in verband staat en als Middelaar optreedt tusschen God en die κτίσις; Christus is dus caput hominum et angelorum ook buiten de zonde om. Doch nu de zonde in de wereld gekomen is, was een tweede Middelaarschap noodig om de wereld met God te verzoenen. Op deze wijze kunnen wij ons tevens den val der engelen verklaren, de engelen waren heerscharen en begeerden een eigen hoofd te hebben, en de diepe zonde van Satan was, dat hij dit hoofd wilde worden. Was nu Jezus niet het hoofd der engelen geweest, dat zou dit geen zonde geweest zijn.

Waar Jezus dit dominium over engelen en menschen dus reeds bezat als Zoon van God, heeft Hij het ten tweeden male op eene bijzondere wijze moeten ontvangen, n.l. als Middelaar ter verzoening ¹⁾; maar dit dominium is tijdelijk; het gaat voorbij; eens zal Hij het weder aan den Vader moeten overgeven. Christus blijft dan wel caput angelorum maar als Zoon van God (I Cor. 15 : 27.)

II. De dienst door de engelen aan Jezus bewezen is gedeeltelijk hulpe aan de menschelijke natuur, gedeeltelijk onderworpenheid aan de Goddelijke. Bij Bethlehem is de engelentverschijning geenszins een hulpe

¹⁾ Het tweede dominium ontring Christus na de hemelvaart; voor dien tijd zou Hij moeten bidden om de legioenen engelen, na dien tijd beveelt Hij ze.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

geweest aan de menschelijke natuur, want dan zou zij iets te maken hebben gehad met de kribbe en de windselen; maar geheel aan de goddelijke natuur; het was een ministerium gloriae Filii Dei. Bij de opstanding daarentegen heeft men tweërlei dienst; ten eerste aan de menschelijke natuur door het afwentelen van den steen van het graf en ten tweede aan de goddelijke natuur, door de glorie der opstanding aan de vrouwen en discipelen aan te kondigen. Bij de hemelvaart is het alleen een dienen ter eere van Gods zoon. In de woestijn en in Gethsemané daartegen alleen een hulpe aan den mensch; vandaar Marc. 1 : 13 de uitdrukking διακονῶν en Lucas 22 : 43 ἐνισχυῶν, dus het inbrengen van ἰσχυίς.

De dienst der engelen aan Christus op aarde is dus gemengd en vloeit dooreen. Maar na de Hemelvaart dienen zij Hem niet meer, maar komen zij in zijn dienst, om de Kerk op aarde te ondersteunen.

III. Met de uitdrukking, dat wij de engelen zullen oordeelen, kan niet bedoeld zijn, dat wij de kwade engelen zullen oordeelen. Want die zijn dit alreeds. Ook niet dat de goede door ons zullen geoordeeld worden, want zij kennen geen ontwikkeling en komen dus niet in het oordeel. Wat beteekent het dan? Dit, dat in dezen staat der dingen een engel het ζῶμα is voor den mensch, terwijl in statu perfectudinis de mensch het ζῶμα zal zijn voor den engel. Nu zien wij tegen een engel op; dan zal een engel tot ons opzien. Wat minder is wordt geoordeeld door wat meerder is, en zoo zal de status perfectudinis der electi een doorgaande en levende critiek zijn voor den staat der engelen. Gelijk wij nu zeggen: »een engel van een mensch,« zullen zij dan zeggen: »een mensch van een engel«. Maar dit alles is thans nog alleen met Christus het geval; Adam en de andere afgestorvenen zijn wel zalig, maar nog niet in heerlijkheid opgenomen; zij zijn nog niet volzalig en wachten op de wederkomst van Christus; dan zullen zij met heerlijkheid bekleed worden. Christus daarentegen verkeert reeds in dien status gloriae en in Hem zijn de engelen ook aan ons onderworpen.

Maar niet alleen de goede engelen, ook de booze zullen door ons geoordeeld worden. Zij zullen inzien, dat hunne keuze verkeerd was, dat het mogelijk is onder den Christus als hoofd te staan en toch heerlijk te schitteren. Juist dat niets zijn om alles te worden is door den mensch aan den Engel geleerd.

IV. De eindbestemming der engelen. De opinie alsof de engelen alleen om den mensch zonden bestaan is verkeerd. De dienst, dien zij volgens Hebr. 1 : 14 aan de uitverkorenen bewijzen, is niet altijdurend, maar loopt af, wanneer de palingenesis is gekomen; hadden de engelen

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

dus geen andere roeping, dan de uitverkorenen te dienen, zoo zouden zij eenmaal overtollig zijn. Neen; de hoofdroeping der engelen moet elders, moet buiten den mensch gezocht in de collaudatio Dei, want ook na de wederkomst van Christus zullen zij de heirscharen des Heeren zijn, een τάξις hebben en εἰσικτοί optreden. De eindbestemming van den engel is dus om onder Christus, (dan niet meer als Menschenzoon, maar als Gods Zoon) als hun eigenaardigen Middelaar en hun hoofd in het eeuwige Godsrijk God eeuwig te dienen en zijn lof te verheerlijken.

§ 7. De cultu angelorum.

Quamquam in regno gloriae electi angelos judicaturi sunt, in hac terra degentes tamen electi angelos summa prosequantur aestimatione necesse est, eorum exemplum studeant, ut et caveant, ne angelis offendant. Hinc vero ad cultum religiosum (sive sub nomine λατρεία, sive sub nomine δουλεία; commendetur) transgredi non licet. Saepe hoc in Ecclesia factum sed semper contra voluntatem Domini in Sacra Scriptura clare nobis et distincte revelatam, quae ab angelis quippe entibus finitis et creatis omnem arcet honorem, qui nonnisi Deo Optimo Maximo, tamquam Creatori, competit.

I. In tota S. Scriptura magna cum aestimatione sermo fit de angelis cf. Richt. 13 : 6; II Sam. 14 : 17; I Sam. 29 : 9; II Sam. 19 : 28; Hosea 12 : 5; Matth. 22 : 30; 18 : 10; Marc. 13 : 32; Luc. 9 : 26; Hand. 6 : 15; I Cor. 4 : 9; 13 : 1; II Cor. 11 : 14; Hebr. 12 : 22; 13 : 2; II Petri 2 : 4; Judas vs. 6.

II. In S. Scriptura nobis exempla proponuntur. In het geheele O. en N. T. geschiedt dit slechts één keer en wel door Jezus in het Onze Vader, Matth. 6 : 10: »Uw wil geschiede gelijk in den hemel alzoo ook op aarde.« Deze plaats is èn omdat zij van den Heer zelf komt èn omdat zij als bede in het »Onze Vader« staat van het hoogste belang. Immers door de woorden ἐν τῷ οὐρανῷ wordt bedoeld de hemel in zijn geheel, dus mede de engelen, en worden ons deze ten voorbeeld gesteld in het volbrengen van Gods wil. In het »Onze Vader« wordt over goede en booze engelen gesproken en de mensch door God tusschen deze beide ingesteld; dit is opmerkelijk. God wil hebben, dat er meer aan de engelen zal gedacht worden, en toch hoe weinigen onder de geloovige Christenen doen dit.

III. S. Scriptura nos adhortatur ut caveamus ne angelis offendamus. Men meent veelal, dat de engelen onkundig zijn van ons doen, en dat wij ze niet kunnen beledigen. Dit nu is in strijd met de II. S. cf. I Tim. 5 : 21. Paulus stelt hier de engelen voor, als gekwetst door de zonden der gemeente. Cf. ook Pred. 5 : 5.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Onze verplichtingen tegenover de engelen zijn dus:

- 1^e dat wij ze met eerbied en achting moeten beschouwen;
- 2^e dat wij hun voorbeeld moeten navolgen;
- 3^e dat wij de zonde moeten nalaten, om hen niet te beledigen.

Het tweede gedeelte dezer paragraaf handelt daarentegen over hetgeen niet mag gedaan worden. Men mag hun geen dominium toeschrijven en hun geen adoratio toebrengen; het eerste hebben de Socinianen gedaan, het tweede de Roomsche Kerk.

IV. Geen dominium mag den engelen worden toegekend, hoewel de Socinianen dit leerden, om hun Christologie vol te houden. Zij zeiden n.l., dat Christus niet was God geopenbaard in het vleesch, maar een geschapen wezen, dat tot hoogen trap van heiligheid opgeklommen was en dat als loon voor zijn lijden en sterven eene goddelijke positie verkregen had. Om nu dit beweren te staven, zochten zij naar een analogon en vonden dat in de engelen; immers hadden de engelen een dominium, moest men hun adoratio toebrengen, ofschoon zij geschapen wezens waren, dan kon hetzelfde ook aan Christus toegekend worden, zonder dat Hij God behoefde te zijn. Ook Coccejus ging dien kant uit; hij heeft getracht de antithese tusschen het O. en N. T. tot stand te brengen en beweerde, dat de geloovigen onder het O. V., niet onder het N. V., aan de engelen onderworpen waren. Hij beriep zich hiervoor op Hebr. 2. 5 en verklaarde dit aldus: aan de engelen is niet de toekomstige maar wel de verleden wereld onderworpen geweest; dus Israël stond onder het dominium der engelen. Maar deze opvatting is onjuist. De tegenstelling valt niet op »μέλλουσαν.« maar op »ἄγγέλους,« gelijk uit het vervolg blijkt. Er is sprake van Christus' meerderheid boven de engelen, en nu zegt de Apostel: niet aan de engelen, aan Christus hoort de toekomstige wereld. De vroegere hoorde aan Satan. En voorts moet onder »οὐκ οὐκ ἔστιν ἄλλουσαν« niet de nieuwe bedeeling, maar het einde der tegenwoordige dingen verstaan.

Ook beriep hij zich op de namen van de engelen gegeven als θεόνοι, ἀγγαί, ξουστία en אֲלֹהִים. Maar ook dit duidt geen dominium aan over den mensch; immers ook op aarde zijn θεόνοι en ἀγγαί; daaruit zou volgen, dat èn de overheid èn de engelen souverain over ons waren, wat onmogelijk is; evenmin kan, dat de engelen onder de koningen staan; en staan de koningen daarentegen zelf onder de engelen, dan hebben wij, onderdanen, in elk geval niet met hen te maken en hebben alleen de koningen rekenschap aan hen af te leggen. Zoo vervalt dus elk rechtstreeks dominium der engelen over ons. Waarom hebben zij dan echter

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

die namen? Omdat er sfeeren zijn in den hemel en zij in die rijken hun *αἰθά* en *ἑσθία* hebben; en die macht strekt zich op aarde alleen voorzoverre uit, als de elementen van deze Schepping met die, waarin de soevereiniteit der engelen geldt, rekenen.

Voorts wijst Coccejus er op, dat zij bij de Sinaïtische wetgeving wel zijn opgetreden met autoriteit, en beroept zich hiervoor op Gal. 3 : 19; Act. 7 : 53; Hebr. 2 : 2, waar gezegd wordt, dat door hen de wet gegeven is. — Antwoord. De H. S. leert duidelijk in het O. T. dat God zelf met eigen vingers de tien geboden geschreven heeft. En daar de H. S. zich zelf niet kan tegenspreken, moeten dus de genoemde teksten iets anders beteekenen. Wanneer een koning een wet uitvaardigt, moet hij die door de ministers laten contrasigneren; toch zou hij een dwaas zijn, die beweerde, dat de minister daarom soevereine macht had; integendeel, hij is dienaar. Zoo nu nemen ook de engelen bij de wetgeving van Sinaï geen andere plaats in, dan die van administratores.

Wat verder de bewering betreft, dat de engelen in het N. T. veel minder op den voorgrond treden dan in het O. T., die is geheel onwaar.

Voorts kunnen de engelen geen dominium hebben, omdat telkens in de H. S. geleerd wordt, dat wij hebben *μὴ ζῆλοῦντες, ἵνα κτίσθωμεν* en dat is Christus I Cor. 8 : 6; Matth. 17 : 5.

In elk opzicht blijft dus het type der engelen, dat zij zijn *ἐπιπέτης*, die wel macht in de Schepping hebben, maar juist niet over den mensch.

V. Geen adoratio mag aan de engelen toegebracht worden. De Roomsche Catechismus (in cap. primi decalogi praecepti § 16) daarentegen leert: »Huic legi non repugnat invocatio sanctorum angelorum et beatarum animarum« en (§ 24): »Ob eam causam magis etiam colendi atque invocandi sunt angeli, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito atque gratia in nos Deus confert beneficia. Vooral Bellarminus (de Beatitate Sanctorum I Cap. 19 Controversia Tom II coll. 899) leerde dit; Sancti sive angeli sive homines pie atque utiliter a viventibus invocantur. Zie nog in het »Breviarum Romanum ad 1 Nov.« Beata quoque agmina Spirituum, praeterita, praesentia, futura mala a nobis pellite. Hiervoor beroepen zich de Roomschen:

1^e op het feit, dat de Patriarchen aan de engelen onder toelating, ja goedkeuring, van God goddelijke eer bewezen hebben cf. Gen 18: 32 en 48 : 16. Op deze plaatsen is echter sprake van theophanieën; van den engel Gods of den engel des Verbonds; die eindigt met zich met God te vereenzeligen. Hier werd dus geen eer aan den engel maar aan God zelf bewezen. Maar niet alleen uit deze feiten blijkt het, ook

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

mit de rede; die engelen immers namen steeds een menschelijke gedaante aan, wanneer zij op aarde verschenen; kon men dus nit het bovenstaande de conclusie trekken, dat men een engel mocht aanbidden, omdat de patriarchen dit deden, dan mocht men ook een mensch goddelijke eer bewijzen, immers de engelen zijn onzichtbare wezens. — Hosea 12 : 4, 5 toont duidelijk, dat h.v. bij Puiël niet eene ontmoeting met een engel, maar met God plaats greep.

2^e op het feit, dat de Apostel Johannes een engel heeft aangebeden cf. Apoc. 19 : 10.

Antwoord: Vooreerst is wat een apostel doet voor ons daarom nog geen maatstaf; de apostelen waren geenszins onfeilbaar in hun religieus en zedelijk leven. Voorts vergeet men er bij te lezen, wat er op volgt: de engel zeide: doe dat niet, want ik ben een diensstknecht evenals gij. En eindelijk bedenke men, dat deze engel aan Johannes in menschengedaante verscheen, en hij dus niet kon weten of deze persoon ook Jezus zelf was.

3^e op Apoc. 1 : 4 waar gesproken wordt van »ἐπὶ τὰ πνεύματα«, die Johannes aanroept om zegen over de gemeenten in Azie af te bidden.

Antwoord: De oprattling als waren deze ἐπὶ τὰ πνεύματα engelen denkt niet; het is de Heilige Geest cf. Jes. 11 : 2.

Tegenover deze betwistbare argumenten staat de stellige misbruak van de H. S., die het aanbidden van engelen geheel verbiedt.

1^e Apoc. 19 : 10 waar de engel het zelf doet.

2^e Coloss. 2 : 18, 12. Hier wordt de dienst der engelen gerekend onder de valsche middelen, waarmee men iemand onder zijn macht zoekt te brengen. Βραβεύς is een ceremoniemeester of directeur der kampstrijden; καταβραβεύω is dus iemand als directeur onder zijn macht brengen; vandaar »overheerschen.«

3^e Matth. 4 : 10, de verzoeking van Jezus cf. Deut. 6 : 13.

De Roomschen antwoorden hierop: Ja maar wij bedoelen geen λατρεία wel δουλεία tegenover de engelen; doch ook dat verbood God cf. Gal. 4 : 8. Alles wat niet God maar geschapen is mag noch δουλεία noch λατρεία van den mensch ontvangen. Maar, zal men vragen, welk verschil is er tusschen δουλεία en λατρεία? De Roomschen onderscheiden tusschen twee-erlei soort van cultus, tusschen den cultus religiosus en den cultus civilis. De laatste mag toegebracht aan alle personen; de eerste niet. Cultus religiosus noemen zij dan, alles wat men doet, wanneer men met iets heiligs in aanraking komt. Dezen cultus religiosus verdeelen zij dan weer in: cultus superior aan God alleen en cultus inferior aan de heiligen en

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

aan de engelen (*δοκλαία*) toe te brengen. Het verschil tusschen deze beide is, dat de *cultus superior* wordt toegebracht aan iemand, die in zich zelf heilig is, en de *cultus inferior*, aan iemand, die heiligheid van God kreeg.

Onze wederlegging dezer distinctie luidt: deze schoone theorie dekt noch wat gij leert, noch wat gij doet. Noch wat gij leert, omdat er niet geleerd wordt de genadegaven en de heiligheid te erkennen, die God aan de engelen schonk, maar dat men hen moet aanbidden; noch wat gij doet, want feitelijk aanbidt de groote menigte, met de priesters aan het hoofd, de heiligen en de engelen meer dan God zelve.

Wij moeten ons houden aan dezen regel:

Of er *invocatio* mag plaats hebben, hangt af van de vraag of men te doen heeft met het schepsel of met den Schepper. In het eerste geval mag er nooit *invocatio* plaats hebben, zomin van den engel als van den mensch, (dus ook niet van den mensch Jezus Christus, wien alleen aanbidding toekomt als zijnde tevens waarachtig God) in het tweede geval mag er wel *invocatio* plaats hebben, want dan krijgt God alleen de eere.

Bij resumptie dezer paragraaf krijgen wij dus:

1^e de engelen bezitten over ons geen soevereine macht of *dominium*, maar alleen die macht welke ook een meester over zijn kinderen, een gouernante over hare leerlingen, een doctor over een ziek kind uitoefent, d. w. z. voorzoverre de Vader het toestaat. Geeft God aan een engel tijdelijk macht over ons, gelijk aan Satan bij Job, dan alleen kan hij gezag over ons uitoefenen; maar deze macht is nooit heerschend of soverein maar een *dominium ministrans*; zij vordert van ons geen *subjectio*.

2^e *Adoratio* daarentegen kan de engel nooit ontvangen. Want al bidden zij daarboven voor ons, zekerheid daaromtrent krijgen wij nooit op aarde, en meer verwerven, dan wat ons in Christus geschonken is, kunnen zij niet. Bovendien vinden wij in de H. S. geen enkele aanduiding, dat zij ons hooren kunnen. Hun bidden voor ons blijft een hun aanbevolen werk. Maar voor ons is er geen levend, bewust contact met de Engelen.

§ 8. De angelorum ad Deum relatione.

Angelos Deus ita creavit ut a Deo deficere possent, adeoque labiles. Qui in optione perstiterunt praedestinationis gratia in Supremi Numinis fide ita permanserunt, ut simul proprio non Mediatoris merito, quamvis ex pacto, vitae mercedem meruerint; quare facillime eorum conservationem componas cum statu in quo Adamus perstetisset si nullum intercessisset peccatum. Labilis angelus non labendo fit illabilis, potestque perseverantia sanctorum sanctis quoque angelis adscribi; hoc tantum restrictione, quod constans quoque et immutabilis angelorum sanctitudo nunquam tamen ad jubar increatae Dei sanctitatis adscendat.

I. De engelen zijn zoo geschapen, dat zij labiles zijn cf. II Petr. 2 : 4 en Judas v. 6. Dit sluit in, dat zij een geschapen creatuurlijk ethisch leven ontvingen, geen goddelijk ethisch leven. Het goddelijk ethische leven is onveranderlijk, en kan dus niet vallen. Het kenmerk van het creatuurlijk ethische leven daarentegen is juist, dat het geen bestand in zich zelf heeft, maar buiten zich zelf, in God; dat het eerst door de verzoeking te overwinnen opklimt tot duurzame heerlijkheid. Alleen de Zoon heeft het leven in zich zelf, het creatuur slechts in zooverre het aan God blijft hangen (cf. gaslicht > eigen licht.) Ook alle ethisch leven in den mensch hangt aan het geloof, dat hem met God verbindt.

Dit is bestreden door de Arminianen, die beveerden dat de Engelen optione independenti goed bleven of niet; die dus den strijd over den vrijen wil bij den mensch overbrachten in de Engelenwereld. Dit denkbeeld, als waren de engelen uit vrijen wil gevallen, moet echter bestreden, omdat

a. naar de leer der gansche H. S. alleen God den loop der dingen bepaalt, zoodat het geen schepsel toekomt dergelijke wilsbepalingen te maken.

b. omdat de aard van het zedelijk leven zelf medebrengt, dat men scherp onderscheiden moet tusschen de beweging van het zedelijk leven in zich zelf en den invloed hiervan op de buitenwereld. Het kenmerk van het zedelijk leven is, dat het penduleert tusschen twee mogelijkheden.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Het niet-ethische leven heeft maar één mogelijkheid; daar is geen keuze; het water bijv. vloeit langs vaste wet en heeft geen wil, waarheen het gaan zal. Aan den eisch van het zedelijk leven is dus volkomen voldaan, wanneer de persoon zich bewust is, dat hij vrij kiest. Een gansch andere vraag is, welke invloed van die keuze uitgaat op de niet-ethische wereld. De ethische wilsbepaling om iemand te dooden en zijn dood zijn twee geheel onderscheidene zaken. De dood komt, omdat het aldus bepaald was, maar is niet afhankelijk van de ethische keuze van den moordenaar; immers het leven van den ander volgt zijn eigen weg, die voortvloeit uit Gods raad. Dat de één moordt en de ander sterft, schijnt wel oorzaak en gevolg maar is het niet; immers dezelve oorzaken hebben dezelve gevolgen en toch heeft iemands wil om te dooden volstrekt niet altijd den dood van den ander ten gevolge.

c. omdat Paulus in Tim. 5 : 21 van de goede engelen zegt dat zij ἐκλεκτοὶ zijn. Hier wordt dus bij de engelen van een ἐκλεξις gesproken; wel, is dit slechts in vergelijking met ons; want de engelen hebben niet allen gezondigd en uit hen zijn niet enkelen e massa perditionis uitgekozen; maar bij hen heeft toch wel plaats gehad eene προορισίς, eene praedefinitio.

II. De engelen zijn zalig niet e gratia, maar e merito; zij werken om loon, en zijn dus onder het werkverbond. — Deswege hebben zij geen verstand van het genadeverbond en begeeren daarin te zien. Wij moeten hierbij echter onderscheid maken tusschen de gratia reconciliationis en de gratia conservacionis. De engelen kregen n.l. door god te blijven de perseverantia sanctorum. Op dat ééne moment kon de engel vallen, later nooit meer: non labendo fit illabilis; dat is een gevolg van de genade. Deze genade heet gratia conservacionis en niet reconciliationis omdat er niets te verzoenen viel. En Calvijn en Walaens en Synopsis (Disp. XII § 33) en Maresius v. a. hebben de stelling volgehouden, dat de engel behouden wordt door het Middelaarschap van Christus; ook het examen van Tolerantie ziet in het Middelaarschap van Christus een soort van Pantheistische tusschenschakel tusschen God en de engelen. Weder anderen verstaan hieronder niets anders dan het Middelaarschap, dat Christus ook tegenover de brute Schepping bekleedt. Heeft Calvijn e. s. hierin gelijk?

Om dat te beoordeelen, moeten wij eerst het begrip »Middelaar« na-gaan; het komt voor Gal. 3 : 19, 20; I Tim. 2 : 5; Hebr. 8 : 6; 9 : 15; 12 : 24; waar steeds het woord Μεσίτης gebruikt wordt, van μέσος, midden, afgeleid. In Gal. 3 wordt Mozes een μέσιτης genormd

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

en als kenmerk van dit begrip in v. 20 er hijgeroegd $\omega\chi\ \epsilon\rho\acute{o}\varsigma\ \alpha\lambda\lambda\acute{\alpha}\ \delta\upsilon\omega\iota\rho$. $\mu\epsilon\delta\iota\tau\eta\varsigma$ komt nu in tweeërlei zin voor:

a. als iemand, die een schakel maakt tusschen twee personen.

b. » » » » » is » » » » »

Mozes h.r. legt de schakel, Christus is de schakel.

Men kan dus Mediator zijn door zijn opus en door zijne essentia. Het laatste nu (dus Mediator door zijne essentia) is Christus wel van de menschen maar niet van de Engelen. Cf. Hebr. 2 : 16 waar staat: Hij neemt de engelen niet aan, dus Hij bekleedt zich niet met de natuur der engelen. Maar ook al is het waar, dat Hij ex essentia geen Middelaar is tusschen God en de engelen, dit neemt niet weg, dat Hij het wel is door zijn $\epsilon\gamma\omega\rho$. Volgens deze conclusie:

1ste De Zoon is de persoon in het Drieëenig wezen door wien alle dingen geschapen zijn en in wien alle dingen bestaan; in zoverre de Zoon het nu is, door wien alles bestaat, wordt Hij de Middelaar genoemd van al het geschapene, dus ook van de engelen, even goed als van het hout en steen.

2de in zoverre de engelen en menschen een ethisch leven hebben, is Christus ook nog in engeren zin de $\mu\epsilon\delta\iota\tau\eta\varsigma$ tusschen God enerzijds en de menschen en engelen anderzijds.

3de in zoverre Christus als de incarnatio Dei, het vleeschgeworden woord, in zijn eigen persoon de menschelijke en goddelijke natuur vereenigt, is Hij de $\mu\epsilon\delta\iota\tau\eta\varsigma$ tusschen God en de menschen.

Alleen in den eersten en tweeden zin kan dus over Christus als van den $\mu\epsilon\delta\iota\tau\eta\varsigma$ Gods en der engelen gesproken worden.

Zijn de engelen dan zalig e gratia Mediatoris? Geenszins, alleen de zondaren zijn dit. Maar de engelen leven bij de gratie Gods, die uit het decretum Dei voortloeit. Wel wordt deze gratie door het intermediair van den Zoon uitgedeeld, en is Hij ook in dien zin Middelaar, maar die gratie zelf is gebonden aan den eisch van Gods besluit: »Doe dat en gij zult leven.« Zij is dus eene gratia meritoria, daar zij pacto voortloeit. Van belang is dit leerstuk voor ons, omdat gelijk het nu met de engelen gesteld is, het ook met ons zou gegaan zijn, waren wij staande gebleven.

III. Door hunne keuze kwamen de engelen in een staat van illabilitas. Er is tweeërlei illabilitas; een creatuurlijke en eene van God. Natuurlijk wordt bij de engelen de eerste bedoeld cf. Job 4 : 18 en 15 : 15. Dat zij illabiles zijn, blijkt uit Matth. 18 : 10 waar dezelfde uitdrukking gebruikt wordt, die wij ook van de verlostten in Christus vinden, Matth. 5 : 8;

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

I Cor. 13 : 12 en Apoc. 22 : 14. Het »rein van hart zijn« en »God zien« wordt hier verbonden en de engelen zien altijd Gods aangezicht in de Hemelen. — Het onderscheid tusschen deze creatuurlijken Goddelijke illabilitas is niet te zoeken in eenige zonde, maar alleen in den graad en aard der sanctitas, die hun ten deel viel. Er bleef n.l. deze afstand tusschen God en de engelen, dat de engelen het heil hebben afgevoloid en dependent van God, partieel en niet totaal; terwijl het in God origineel is en volkomen.

IV. De Schrift geeft hier en daar den schijn alsof er toch ook bij een engel van eene ἀποκατάστασις, eene ἀναζευκαίωσις sprake is, want in Eph. 1 : 10 en Col. 1 : 19 en 20 wordt geleerd, dat alle dingen in Christus verzoend en weder onder een hoofd gebracht zijn.

Tot dusver zagen wij twee punten:

a. dat God de engelen onderwierp aan den Zoon, als door Hem geschapen.

b. dat God de engelen onderwierp aan den Messias, als in dienst van het hoofd der Kerk.

Maar hier is van nog iets anders sprake n.l. van het πληρωμα. Πληρωμα is Matth. 9 : 16 de lap, die het gat vult; Marcus 6 : 43; Joh. 1 : 16; Rom. 11 : 12, 25; Gal. 4 : 4; Ef. 1 : 10. In Coloss. 1 : 19 heet Christus zelf het πληρωμα Col. 2 : 9; Eph. 4 : 13; 1 : 23. Aan dit alles ligt de gedachte ten grondslag: Al het creatuurlijke is innerlijk ledig en heeft geen bestand; is ijdel in zich zelf. Zal het leven hebben, dan moet het er van buiten af in komen (πληροῦ τὴν γῆν). Dat πληρωμα van de heele wereld nu is Christus; het leven en het licht der schepping. Maar ook de verhouding tusschen de onderdeelen der schepping is een vacuum; ook de verhouding der liefde nu is op zich zelf leeg; en Christus het πληρωμα vult ook deze leegte en is de baul, die alles saambindt. En waar er nu versterking kwam en de dingen op aarde en de dingen in den hemel uiteen gescheurd waren herstelt Christus, door de menschheid te verzoenen, wederom den vrede tusschen engelen en mneschen.

§ 9. De angelorum oeconomia.

De angelorum societate nil fere nobis revelatum. Scimus tamen eorum numerum esse valde magnum et certe definitum, quamvis nobis ignotum. Scimus quoque certos inter angelos obtinere gradus atque ordines, qui bifariam dispartiuntur. Hinc in Seraphim et Cherubim dilabentes, illinc disjecti in thronos, potestates, dominationes et principatus. Praeterea mentio fit de archangelis ut et de Michaelē et Gabriele, tamquam angelis praestantissimis. Fit mentio quoque de angelo perniciem inferenti; ceteroquin de angelorum existētia modo et de ratione vitae et mutui commercii ratione Sacra Scriptura prorsus silet; et omne quod certius affirmari queat, ad haec tria reducenda sunt:

- 1° *eos certo quodam loco et quidem in coelo affixos esse.*
- 2° *omnem affinitatem inter eos deesse.*
- 3° *summum inter eos vigere amorem atque cohaerentiam spirituales.*

I. Het getal der engelen wordt opgegeven als groot: Ps. 68 : 18; Daniël 7 : 10; Matth. 26 : 53; Judas vs. 14; Apoc. 5 : 11, maar is ons niet precies bekend. De voorstelling, steunende op Matth. 18 : 10, alsof hun getal gelijk zou zijn aan dat der electi, gaat niet op; omdat, zelfs al verstaat men dit »hunne engelen« van elken uitverkorene in het bijzonder, daarmede nog niet is bewezen, dat er buitendien geen engelen kunnen zijn, niet gebonden aan den dienst van bepaalde personen.

II. Er zijn onder hen rangen. Zij zijn niet een wilde hoop, een aggregaat, maar een geordend corps. Dit blijkt vooreerst uit het woord צְבָאוֹת (wij zouden zeggen: een organisme) en voorts uit het wezen Gods zelf I Cor. XIV : 33. Hoe hebben wij ons die organiseering dan voor te stellen? Hieromtrent heerschen twee meeningen; 1ste van de Ultra-Gereformeerden, die van geen onderscheiding onder de engelen willen weten (een gevolg èn van de democratie, die in ons land heerschte èn van de Roomsche dwaling); 2de van de Roomschen, die allerlei rangen en standen aannemen, en zoo in de engelenwereld hun hierarchie willen invoeren.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

De meening der Ultra-Gereformeerden wordt weersproken door de schildering die wij in Openbaringen vinden omtrent de engelenwereld; de vermelding der 24 Ouderlingen; het feit zelf, dat er verschillende namen der engelen voorkomen, te veelvuldig en te aanhoudend om slechts aan verschillende benamingen voor één genus te denken. Maar ook met der Roomschen meening kunnen wij niet meegaan; daarvoor is ons van die rangen te weinig geopenbaard en zijn de onderscheidene opgaven weer niet constant genoeg Cf. Ef. 1 : 21; Col. 1 : 16.

De hierarchische gedachte heeft zich het eerst bij de Rabbijnen ontwikkeld; in het boek van Tobias is zij zelfs sterk uitgebreid. De Rabbijnen stellen drie klassen van Engelen:

1ste שְׂרָי פְּנִים principes faciei Dei: Gabriel, Michael, Uriel en Rafaël.

2de מְלַאכֵי קְדוּשָׁה sancti sive boni.

3de מְלַאכֵי הַבְּלָה angeli plagas infligentes.

Een gelijke indeeling vindt men bij Plato, die de genieën indeelt in:

ὑπεροράντιοι.

οὐράντιοι.

καταοράντιοι.

Het sterkst ontwikkeld vinden wij deze hierarchie in de Roomsche Kerk bij de Scholastieken, in navolging van Dionysius Areopagitus. Zij deelden ze in:

I^e klasse a. de cherubim.

b. de seraphim.

c. de throni.

IIe klasse a. de dominationes.

b. de principatus.

c. de potestates.

IIIe klasse a. de virtutes.

b. de archangeli.

c. de angeli.

Men beweert n.l. dat deze indeeling afkomstig is van den man, die in Act. 17 : 34 voorkomt. Deze Dionysius zou een boek gecheven hebben: Hierarchia Coelestis; behelzende inlichtingen die hij zou ontvangen hebben van Paulus zelf. Dit gevoelen is echter gebleken onhoudbaar te zijn. Stijl en schrijfwijze toonen aan, dat het uit den tijd van Hieronymus is, dus vijf eeuwen later; de culte, kerkinrichting en alles beantwoordt aan dien tijd.

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Hoe hebben wij dan te oordeelen over de rangen der engelen?

Wij zullen afzonderlijk spreken over de Cherubijnen, Serafijnen enz. De Cherubijnen.

Zij worden het meest genoemd in de II. S., (terwijl de Serafijnen maar eens voorkomen), n.l. ongeveer vijftig maal cf. Gen. 3 : 24; Ex. 25 : 18; 26 : 31; 37 : 8; 36 : 8, 35; I Kon. 6 : 24, 27; 8 : 6; 7 : 29, 36 enz. Voorts in I Sam. 4 : 4; II Sam. 6 : 2; Ps. 18 : 11; Ezra 2 : 59; Neh. 7 : 61; Ps. 80 : 2; 99 : 1; Jes. 37 : 16; Ezech. 9 : 3; 10 : 1, 16; 28 : 14—16; 41 : 18, 25; Hebr. 9 : 5.

Deze Cherubim hebben vroeger altijd gegolden voor wezens; maar Bähr in zijn »Symbolik des Mosaischen Cultus« heeft deze meening verworpen en ze tot symbolische gestalten herleid; en zelfs Hengstenberg, Hüvernich en Keil zijn daarin met hem meegegaan. Delitsch en Kurtz hebben met talent het onwezenlijke van Bähr's bewering aangetoond en de Cherubim weer als persoonlijke wezens geëerd.

Bähr schonk tegelijkertijd ingang aan de meening, dat de Cherubim nabootsingen van Perzische, mythische gestalten en dus van heidenschen oorsprong waren. Wel valt de overeenkomst niet te loochenen, maar de vraag of die Perzische gestalten al dan niet oorspronkelijk zijn, dient met een bestist Neen! beantwoord. De Cherubim hebben in de II. S. een menselijke gestalte, soms met dierenkoppen, terwijl de figuren bij de Aegyptenaren en Perzen dierengestalten met menschenkoppen hebben. Volgens de Schrift is in deze zaak de prioriteit aan Israël, terwijl de overeenkomst te verklaren valt uit Gen. 3 : 24. Uit het Paradijs is de heugenis der Cherubim in de geheele wereld overgegaan.

De vorm van de Cherubijnen is verschillend; meestal is het een menselijke gedaante met leeuw-, arend- en stierenkop, om aan te duiden den mensch in zijne voortreffelijkheid, ja iets nog voortreffelijkers dan den mensch. Bij Ezechiël vinden wij ze voorgesteld als raderen, die de eigenschap bezitten zich in allerlei richtingen te kunnen bewegen en bestuurd worden door den geest des Cherubs. Terwijl wij daarentegen in Genesis niets vinden van raderen, maar het lemmet van een stikkend zwaard.

Over den naam bestaan vele gissingen en conjecturen. Hoffman leidt het af van רכוב, dat wagen beteekent en met רכב, rijden, samenhangt, maar daar de symboliek der wagenen alleen bij Ezechiël voorkomt gaat deze afleiding niet op. Delitsch daarentegen brengt de stam כרב in verband met ערב en קרב; alle deze drie hebben een gutturaal met den

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

uitgang רב; deze stam zou volgens hem samenhangen met het Sanskr. gribh, wat grijpen beteekent, en ook voorkomt in קריב; dus »vasthouders« Hävernick leidt het af van »karábu« een Syrisch woord, dat secare, vormen, beteekent; maar daar de Cherub juist zwevend van gestalte is, gaat ook deze afleiding niet op. Maurer brengt het in verband met het Arab. כרם nobilis fuit; Hijde met קרב iemand die nabij God is. De afleiding van het woord blijft dus onzeker.

Het uitgangspunt voor onze beschouwing over de beteekenis van de Cherubim geeft ons Gen. 3 : 24 in vergelijking met Gen. 2 : 15. In Gen. 3 : 24 lezen wij, dat God de Cherubim in het Paradijs eene verblijfplaats geeft en in Gen. 2 : 15, dat het een woonstede voor den mensch was; terwijl wij in beide gevallen de uitdrukking vinden: »om te bewaren«; slechts dit onderscheid is er, dat er sprake is van één mensch maar van כְּרוּבִים. Wat ligt nu tusschen deze aangehaalde verzen in?

De zondeval en het verdrijven van den mensch uit het Paradijs, dat eerst aan Adam tot woonplaats geschonken, daarna een woonplaats voor de Cherubs werd. In het vervolg vinden wij geen nadere melding van het Paradijs noch van zijne verdwijning gemaakt, wij moeten dus wel aannemen, dat het met den zondvloed van den aardbodem is weggenomen.

Het Paradijs was een lustoord in den hof van Eden, dat lag in het midden van de aarde en een oase op die aarde was, waar hoogere goddelijke krachten werkten. Er was daar een zekere overgang van het stoffelijke op het geestelijke te vinden, ook in de brute wereld (de boom des levens en de boom der kennis des goeds en des kwaads, de incorporatie van Satan in de slang) en daarom had het Paradijs een geestelijke persoon noodig om het te bewaken. Dit was de plicht van den mensch geweest tegenover Satan; en toen de mensch nu Satan toch had binnen gelaten, werd zijn taak aan de engelen overgedragen.

Het Paradijs is naderhand gesymboliseerd in den Tabernakel. Voor het verdwijnen van het Paradijs door den Zondvloed vinden wij dan ook nergens melding gemaakt van een bevel om zulk een woning Gods te bouwen. Eerst na dien tijd was de Tabernakel noodig en vinden wij daarin weer terug de tegenwoordigheid Gods en de Cherubijnen. Van daar lezen wij dan ook in Ex. 25 : 9, 40 en Hebr. 9 : 23 dat Mozes gelast wordt om den Tabernakel te bouwen, naar het voorbeeld, dat hem uit den hemel getoond werd. Het ligt dus voor de hand dat dit παράδειμα niets anders is, dan het Paradijs, dat vroeger in Eden lag en nu daarboven is opgenomen. Hiermede stemt overeen, dat Ezechiël, de profet,

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

die in deze tempelgedachte opgaat, voortdurend de Cherubim aanschouwt en ze beschrijft. Vandaar de telkens wederkeerende uitdrukking in de H. S. van »God, die tusschen de Cherubim troont«. In het Nieuwe Jeruzalem van de Openbaring is daarentegen weer de mensch, niet de engel, de bewaarder.

De Cherubim zijn dus engelen, die het hoogst staan en op wie rechtstreeks de Majesteit Gods afstraalt. Verder hebben zij een ethisch bestaan evenals de mensch, maar daarenboven de voortreffelijkheid der krachten in de dierenwereld, de mechanische en de elementaire wereld. Daarom worden zij voorgesteld als leeuwen, stieren, arenden, raderen en winden.

De Serafijnen.

Er wordt van hen alleen gewag gemaakt in Jes. 6 : 2; het woord שָׂרָפִים zelf leidt men meest af van »urere»; eig. beteekent het comburant stammantes; de afleiding is intusschen onzeker daar comburere transitief is en men dus zou moeten vertalen: »angeli comburentes«. De Cherubijnen en Serafijnen verschillen hierin dat de Cherubijnen, ofschoon zij op het verzoendeksel staan, geen deel aan de verzoening hebben, en de Serafijnen wel. De Cherub verbrijft den zondaar uit het Paradijs; de Seraf zoekt hem en vliegt naar hem toe om hem te reinigen. De eerste verschijnen om Gods toorn en majesteit te openbaren; de laatste om in het werk der verzoening dienst te doen.

De speciale namen, die wij van de engelen kennen, zijn: Michael, Gabriël, Archangel (Uriël en Rafaël). Van Gabriël lezen wij Daniel 8 : 16; 9 : 21 en Lukas 1 : 19, 26. Daniel geeft ons omtrent zijn persoon geen nadere inlichting; in Lukas zegt hij zelf: »Ik ben Gabriel, die voor God sta.« Dit is de hoogste eere, Gods aangezicht te zien.

Michaël wordt meer genoemd; vooreerst had men allerlei menschen, die zoo heetten, tot zelfs in Mozes' tijd: Num. 13 : 13; I Kron. 5 : 13, 14; 6 : 25; 7 : 3; 8 : 14; 12 : 20; 27 : 18; II Kron. 21 : 2; Ezra 8 : 8, tien in aantal. Het was dus een geliefkoosde naam onder Israel. In den zin van engel wordt hij genoemd Dan. 10 : 13, 21; 12 : 1; Judas v. 9; Openb. 12 : 7. Vooreerst zien wij dat hij een groot vorst is Dan. 12 : 1; ten tweede dat hij aan het hoofd van Israel staat Dan. 10 : 13, 21 en een der eerste vorsten is. In Judas vs. 9 lezen wij dat Michaël geïdentificeerd wordt met den Archangel; voorts dat hij aan het hoofd der engelen optreedt om met Satan te twisten. En ten slotte, dat hij het oordeel overlaat aan den Heere. In

College-dictaat van een der studenten (Dogmatiek).

Openb. 12 : 7 treedt hij op als het hoofd der engelen om met den Draak krijg te voeren.

Nu treedt in het geheele O. T. een Engel op, die aan het hoofd van Israel optrekt; met Israel juicht en weent, en die genoemd wordt de engel des Heeren, des verbonds en aangezichts. En deze engel is de Messias; het is eene theophanie zich openbarende in de angelophanie, gelijk op meer dan een plaats duidelijk blijkt. Nu stemt dit alles volkomen overeen, met wat ons over Michaël gezegd wordt, n.l. dat hij de vorst Israels is en dat hij »staat voor Gods aangezicht«. Wij kunnen hier niet aan twee verschillende personen denken. Bovendien wordt Michaël het hoofd der engelen genoemd, en is dit hoofd niemand anders dan Christus zelf. Onder »Sar haggadool« hebben wij den opperbevelhebber te verstaan, terwijl dan de uitdrukking »staande voor het aangezicht Gods« ook zeer goed kan opgevat als de »opperveldheer, die het naast aan zijn vorst, d. i. God, staat.« Alles sluit dus uitnemend als wij onder Michaël den Messias verstaan. Gabriël is dan niets anders dan een andere naam voor Michael (Gabriël = de man Gods; en Michaël = wie is als God.) Toch is er niet alleen een onderscheid in den naam, maar ook in de openbaring. Michaël is de engelengestalte van Christus, daar waar gehandeld moet worden, Gabriël de engelengestalte van Christus, daar waar gesproken moet worden.

Ook de Archangel, waarvan melding wordt gemaakt Judas vs. 9 en I Thess. 4 : 16, blijkt bij nader inzien niemand anders te wezen dan de Messias. En zoo gaan wij dus het veiligst, door metterdaad in deze drie met name genoemde engelen, alleen angelophanieën van Christus te zien.

Als resultaat krijgen wij dus:

1°. *De engelen treden op, als innemende in de scala creationis een plaats, die anders leeg zou gebleven zijn.*

2°. *Zij berolken den hemel, maken hem warm en met leven beziel.*

3°. *Zij toonen ons, dat er nog eene andere ethische wereld bestaat dan de onze.*

4°. *Wat ons geopenbaard wordt aangaande de engelen, geeft ons eene realiteit aangaande de geheele Schriftopenbaring.*

5°. *De engelen leeren ons een ethische ontwikkeling, geheel verschillend van de onze in het werkverbond en verklaren ons den oorsprong van de zonde.*

6°. *Zij geven ons eene geleidelijke verklaring van het polytheïsme en alle paganistische verschijnselen, daarmee verwant.*

